

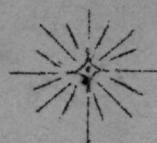
Kaaleppi:

Püüsel

Israel ja

Jeesus.

Peters.

Piibel,

Israel ja Jeesus.

II jagu.

Uus Testament ja Jeesus.

Keskkoolidele ja edasiharimiseks.

Cand. theol. L. Raudkepp.

Tartus, 1917.

— Mimeograaf-trükk. A. Paukam. —

Parandused.

Lehek. 5, rida 6 ül. peab olema „sõnasõnat“.

- „ 212 „ 8 ül. peab olema „jaguders“
- „ 22. „ 11 ül. Betesta asemel peab „Betesda“ seisima.
- „ 24 „ 9 ül. mitte „tipul ihult“, vaid tipult ihel.“
- „ 30 „ 10 alt mitte ligemine, vaid ligimene.
- „ 31 „ 3 ül. mitte „ihulitu“, vaid „ihuliku“.
- „ 35 1 kolonnas : Mt 719 seisab „ei kanna“ mitte „kannab“.
- „ 35 1 „ all : mitte Mt 512, 14, 15, vaid Mt 6.
- „ 36 6) punkti all : „armasta“, mitte „armast“.
- „ 36 1 kolonnas : märk --- 3 korda on ülaligine.
- „ 37 14) punkti all mitte Mt 521, vaid 741
1. kolonnast paremat rüü puudub Mt 2123-32.
- „ 39 rida 3 ül. : mitte Mt. 26, vaid 216.
- „ 41 „ 6 ül. : mitte Mt. 48, vaid 418-22
- „ 43 „ 1 ül. : mitte Lk 512-44, vaid Lk 512-16.
- „ 42 „ 8 alt : peab olema Mt 112-15.
- „ 43 „ 3 ül. : mitte Mt 218-26, vaid 918-26.
- „ 46 „ 1 ül. : peab olema Lk 10 28-42.
- „ 47 „ 11 ül. : peab seisima Mt 15, mitte 5.
- „ 54 „ 8 ül. : mitte Mr. 957-58, vaid Lk 957-58.
- „ 56 „ 9 alt : mitte Mt 2123-24, vaid 1223-24.
- „ 62 „ 8 ül. : mitte „kiliin“, vaid „kilinia“.
- „ 44 „ 3 alt : mitte 520, vaid 620.
- „ 75 „ 2 ül. : mitte 21, vaid 21.
- „ 75 „ 12 alt : mitte 24, 8, 9, vaid 2429.
- „ 77 „ 3 alt : mitte „saab“, vaid „saadab“.
- „ 83 „ 1 ül. : mitte 36, vaid 36.
- „ 83 „ 3 ül. : mitte 2010, vaid 210.

Mõnes kohas puuduvad täishäälikute pääl täpid,
näit. paaturk j. mu.

3. kaardi pääl Jeesuse eluloost puudub hakatus →,
lõpp →

Eessõna.

Ei wõi kahte arwamist selle üle olla, et tutvustamine Pübliga usuõpetuses tähtis on. Kuidas seda tuleb teha, selle üle wõib muidugi lahkuminekuid arwamisi ja metodesid olla. Eesolew raamat tahab seda järgmiste põhjusemõtete järel teha:

1) Tähtsamaid tükka Püblist tuleb koolis lugeda ehk sellens koju üles anda ja siis läbi rääkida. Säbirääkimises ühinegu tarwilikud seletused päämõtete wäjalootamise ja terve tükki ja tema autori iseloomustamisega. Eesolewas raamatus on nüisuguseid tükka 25-30, ühe õpeaasta pääle arwatud, mille arwu õppimisel kas wähenendada ehk weel suurendada wõib.

2.) Pübliteaduse kursuses tuleb tarwilisel moodsul ja lihtkujul ka uuema aja usuteaduse uurimiste kindlaid saadusi tähele panna.

3) Tutvustamine Pübliga kaswatagu kristlikka iseloomusid: sellepärast on Püblis, ettetulewate iseloomude kirjeldus tähtis. See wastab ka psühholoogilisele põhjusemõttele, et huwi seeläbi saab äratatud ja elustatud, kui tuttaarasi — siin nimelt piibli lugudest tuttawad isikud — uuel kujul ja teiselt waatekohalt tähelepandud, meie ette astuwarad. Ise-

äraxis maksab see Jeesuse kohta.

4) Raamatus etetulevad sõrduused on mõtte vastu-
wõtmise ja sidumise fõõ (appertseptiooni) kergenduseks ja
elustamiseks määratud.

5) Seda tähele pannes, et Piibel mitte ainult üksiku-
test raamatutest koos ei seis, waid terve rahwa, Israelli
rahwa, ajalugu kirjeldab ja ristiusu alustajast jutustab,
olen selles raamatus piibliteaduse Israelli ajaloo ja Jee-
suse elulooga ühendanud. See koondab kõik materiali ra-
he keskkoha ümber; aga ka need sidemed, mis mõlemaid
keskkohke ühendawad, leiawad tähelepanemist.

6.) Wana Testamenti wõib ka kohe alglugude lugemise-
ga pääle hakata ja Uut Testamenti Ewangeliimidega (§ 32).
Üleüldisemaid, mõlemaid Testamenta sissejuhatawaid osad
wõib pärastpoole läbi wõtta.

7) Raamatu suurem trükk tähendab need osad ära,
mida esimese läbiwõtmise juures, näit. 5. keskkooli klassis,
õppida tuleb. Wäiksema trükiga on suuremalt jaolt luge-
missetükkide sisu trükitud, aga ka muud täiendawad osad,
mida esimesel läbiwõtmisel ka wõib tähele panna. Usuõpe-
taja häänsarwamise järel wõiwad raskemad türid alles
wanemas klassis läbiwõetud saada, näit. Israelli kokku-
puutumised wana maailma kultura rahwastega (§ 7),

Jeesuse elulugu (§ 36), 3. osa. Jeesuse iseloomust (§ 37) ja muud võrsemud osad.

Siin ja sääl tuleb raamatus tähendusi ette, mis ehk tulewast usuteaduse üliõpilast võiksid huwitada.

Tuleb selle eest hoiatada, et õpilased selles raamatus olewaid seletusi ja kokkuwõtteid sõnjasõnalt pähe ei õpi; neid seletusi ja kokkuwõtteid tuleb pääasjalikult selluks tarwitada, et usuõpetaja seletusi meelde tulutada ja enam-wähem wabalt ja laiemalt ette kanda.

Selle raamatu kokkuseadmise juures on uuemaid usuteaduslist töösid tarwitatud. Raamat ise ei ole kellegi teise töö ümberlegemisest ehk ümberpanekust tekkinud, waid tegelikuist usuõpetusest keskkoolides wälja kaswanud ja õpenõuete järel korraldatud.

Aidaku see raamat omalt poolt meie Piibli ja ristiusu kõrgust ja sügawust tõsiselt ära tunda. Piibli suured iseloomud waimustagu meie õppiwat noortsugu kõrgetele ja jäädawatele usu, lootuse ja armastuse püüetele, mis meid tõelise inimsuse ja Jumala juure wiiwad.

Tartus, 19. nov.
1917.

L. Raudnepp.

Uus Testament.

(Sisu.)

- § 31. 1. Uue Testamendi koosseis, üksikute raamatute kirjutamine ja kogumine. . . lhn. 9.
2. Käsi kirjad ja ümberpanekud. . . " 13

I. Uue Testamendi ajaloolised raamatud:

- § 32. 1. Ewangeliiumid . . . " 14
2. Matteuse ewangeliium . . . " 17
3. Markuse " . . . " 18
4. Luukase " . . . " 18
5. Johannese " . . . " 19
6. Ewangeliiumide sisu üleüldistes joontes " 20
7. Üksikute kirjelduste wõrdlused. . . " 26
- § 33. Mäejuttus:
1. 5. päätükk. . . " 25
2. 6. " . . . " 26
3. 7. " . . . " 26
4. Mäejutluse tähtsus. . . " 26.
- § 34. Jeesuse tähendamise sõnad. . . " 33
- § 35. Johannese ewangeliumi prolog (1-18). . . " 37

§ 36.	Jeesuse elulugu.	lkn.	38
§ 37	Jeesuse iseloom	"	52
	1. Tema wälimus.	"	52
	2. Tema hingeelu.	"	53
	3. Tema mõtlemise ja õpetamise laad.	"	53
§ 38.	Apostlite teod.	"	61

II. Õpetuse raamatud.

§ 39.	A.) Ap. Paulus ja tema kirjad:	"	62
§ 40.	2 kirja Tessalonika kogudusele.	"	65
§ 41.	kiri Galatia kogudusele	"	66
§ 42.	2 kirja Korintuse kogudusele.	"	67
	Armastuse kiitus (1. Kor. 13).	"	69
§ 43.	Kiri Rooma rahwale	"	
	Juutide tähtsus; käsud ja teod; Jumala õigus (3).		71
§ 44.	Ap. Pauluse wangipõlwe kirjad:	"	73
	1. Kiri Ewesuse kogudusele.	"	73
	2. " Kolossuse.	"	74
	3. " Wilemonile.	"	75
	4. " Wlippi kogudusele.	"	76
§ 45.	Ap. Pauluse karjase kirjad:		
	1. Kiri Tiitusele.	"	79
	2. 2 kirja Timoteusele.	"	80

§ 46. B) Katolilised kirjad:

1. Jakobuse kiri.	lka.	81
2. 2 Peetruse kirja ja Juuda kiri.	"	83
3. 3. Johannese kirja.	"	84

§ 47. C) Kiri Ebreera rahvale. " 85

III. Prohweti raamatud:

§ 48. Johannese ilmutuse raamat. " 86

§ 49. Kokkuwõte. " 90

Uus Testament.

§ 31.

Uue Testamendi koosseis, üksikute raamatute kirjutamine ja kogumine. Käsi kirjad. Umberpanekud.

1. Uues Testamendis on 27 raamatut, mis oma sisu poolest, nagu Vanagi Testament, 3 jakku lagunesvad:

I. 5 sündinud lugude raamatut:

Matteuse ewangelium (=röömisonum), lühendatud Matt. ehk Mt.

Markuse " " lühend. Mark. ehk Mr.

Luka " " Luk. " Sk.

Johannese " " Joh.

Apostlite teg. raamat. Ap. td.

II. 21 õpetuse raamatut: A) 13 ap. Pauluse epistlit (=kirja).

Rooma kogudusele, lühendatud Room. ehk Rm.

2. kirja Korintuse " " I. ja II. Kor.

Galatia " " Gal.

Ewesuse " " Ew.

Wilippi " " Wil.

Kolossuse " " Kol.

- 2 kirja Tessalonika kogudusele, lüh. I. ja II Tess.
2. " Timoteusele " I. ja II. Tim.
Tütusele " Tüt.
Wilemonile " Wilm.

Nende kirjade meelepidamist kergendab järgmine tabel:

- Rom.
2 Kor.
Galat. (a - a)
Ewes. (e - e)
Wilepp (i - i)
Koloss. (o - o)
2. Tess. (te)
2 Tim. (ti)
Tüt. (ti)
Wilm.

B) 7 katoliilist (üleüldist) kirja:

2. Petrusse kirja, lüh. I ja II Peetr.
3. Johannese " " I, II ja III. Joh.
Jakobuse kiri " Jak.
Juuda " " Juud.

C) Üksik kiri Ebreä rahwale.

III. Prohveti raamat: Johannese ilmutuse raamat ehk

Apokalüpsis = ilmutamine, lüh. Joh. ilmi. ehk Apok.

Oma suuruse poolt on U.T. umbes 3 korda väiksem kui U.T. ¼ Uuest Testamendist, nii siis kõige suurem jagu on ap. Pauluse kirjutatud. Kõige suuremad raamatud

U. Testamendis on Mt., Lk., Joh. ja Ap. td., kõik pea-
aegu ühesuurused; kõige väiksemad on Wilm., II ja III
Joh. ja Juud., igalühel ainult 1 päätükki.

Uue Testamendi raamatud ei ole kaugeltki nii pika
aja jooksul kirjutatud kui W. Testamendi omad. Kuna W.
T. sel kujul, nagu ta nüüd on, pikkamisi, umbes 800 - 1000
aasta jooksul, on kirja pandud, on U. T. (2-3 kirja välja
arvatud, mis pärast arwatawasti täiendatud said) umbes
50 aasta jooksul kirjutatud, umbes 50 aastat pääle Kris-
tust kuni umbes 100 a. p. K. *)

Uues Testamendis raamatutes ei wõi teistest, hallika-
test, nagu W. Testamendis, palju juttu olla.

Suukas teatab oma ewangeliumi alguses (1/1-4) küll,
et neid olemas oli, ei nimeta neid aga mitte nime pidi ja
loeb neid, katseti hulka; temal enesel oli sääl juures wõi-
malus täielikumaid teateid saada nende asjade üle, mis
nende keskel „täiesti kindlad“ olid, ja ta kuulas algusest
pääle kõik hästi järele.“ Üleüldse woolowad U. Testamendi

*) Mr., Mt., Lk. ja Ap. td. on kirjutatud a. 60-70 p. Kr.
Ap. Pauluse kirjad a. 50-67 p. Kr.
Joh. Ilm. raamat a. 68-70 p. Kr.
Jak. umbes, a. 60, I Peetr. a. 60-64.
Kiri Ebrca rahwale umbes 85a. ümber.
Joh. ew. ja 3 Joh. kirja a. 100 ümber.
II Peetr. ja Juud. I aastasajal kirjutatud - II a. s. wist täiendatud.

raamatud oma pääosades otsekohhe esimesest hallikast, s. o. apostlite, nende õpilaste ja koguduse, usklikkude läbielamistest, mis warsti üles kirjutatud said.

Umbes a. 200 ümber olid kõik praegused U. Testamendi raamatud, kui teine kogu W. Testamendi kõrwal, enam-wähem üldiselt koguduste tarwitusel. Algusest saadik olid selle teise kogu, „ewangeliiumide ja apostlite“, kindlatens jagudeks: 4 ewangeliiumi, Ap. td., 13 ap. Pauluse kirja, I Peetr., I Joh. ja Joh. ilm., ehk wiimane küll mõnes kohas wasturääkimist leidis. Teised raamatud ei olnud mitte ühel wiisil kogudustes tarwitusel. 4 aastasaja lõpul ja 5 a. s. algul said kõik U. Testamendi raamatud, nagu nad nüüd olemas on, üksikutel sinodidel ja Rooma paausti käsul lõpulikult kui kanoonilised kinnitatud: Saadicea sinod (360) - hommikumaal, Hippo Regiuse sinod (393) ja Kartago sinodid (393 ja 419) õhtumaal. Kuid üksikute raamatute üle oli weel pärast waielusi, iseäranis Joh. ilm. r. üle, mis mõnel maakonna sinodil wälja sai heidetud, teisel jälle wastu wõetud.

Kõik U. Testamendi raamatud on Greeka keeli kirjutatud. See keel oli ühes Greeka haridusega, mis Rooma riigis ja tema asumaades esimest osa mängis, ka Pühale maale tunginud.

2. Esialgused U. Testamendi raamatud ja käsikirjad said enamiste pergamendi pääle kirjutatud. Neist tehti siis ära kirju. Ükski esialgsetest raamatutest ei ole alal hoitud, küll aga nende ära kirju. Praegu on umbes 4000 U. Testamendi käsikirja olemas. Kõige tähtsamad, just nimelt kõige wanemad niist on järgnised:

1) Süinai käsikirj (Codex Sinaiticus ehk Petropolitanius), a. 1859 ühes Süinai mäe kloostriis üles leitud, 4. ehk 5. aastasajast. Saab praegu alal hoitud Petrogradi Riigi Raamatukogus. Temas on 346 suurt lehekülge: terve U. T., üks osa LXX (ja lisana n. n. „Barnaba kiri“ ja Hermase „Karjane“).

2) Watikani käsikirj (Codex Vaticanus), ka 4. ehk 5. aastasajast. 719 suurt lehekülge. Temas on LXX ja U. T., wäljaarwatud I ja II Tim., Tit., Wilm. ja Joh. ilm. r. Saab alal hoitud paawstide Watikani lossis Roomas.

3) Aleksandria käsikirj (Codex Alexandrinus ehk Sordinensis), 5. aastasaja lõpult. Temas on ka terve W. ja U. T., kuigi mõnes kohas wäikeste wäljajääkudega. (Lisaks on n. n. 2. Klemensi kirja Korintuse rahwale.) Saab alal hoitud Londonis, toodi Egiptusemaalt. Wäärduuse poolest on ta wähem, kui 2 esimest.

Nii on igal kirikul üks kõige wanimatest käsikirja-

dest olemas: Õigeusu kirikul Petrogradis, Katoliiku kirikul Roomas ja Protestandi kirikul Londonis.

Esimest korda trükiti U.T. Greeka alguskeeles a. 1516.

Tähtsamad üंबरpanekud on:

Peshito (= lihtne), Süria keeli, II aastasaja lõpult. Italia: Ladina keeli, mille kirikuisa Hieronimus 4. aastasajal parandas, mis praegugi kataliiku kirikus ainukene maksew tekst on. Gooti keeli üंबरpaneku toimetas piiskop Ulfilas 4. a. s., Slaawi keeli — slaawlaste apostlid Kirillus ja Methodius 9 a. s. Saksa keeli — Euterus a. 1522, Soome keeli — usupuhastaja Michael Agrikola a. 1548. Läti keeli — õp. Glück a. 1685, Eesti keeli, Tartu murdesse, Puhja õpetaja Joh. Hornung a. 1715.

I. Uue Testamendi ajaloolised raamatud.

§ 32.

Ewangeliumid.

1. Ewangeliumide süsu on Jeesuse elulugu, tema kõned ja teod. 3 esimest ewangeliumi, Mt, Mr. ja Lk. jutustavad neist lugudest tihti ühel viisil, nii et pal-

jud kohalt sõnasõnalt kokku käiwad; neid nimetatakse sellepärast sünoptikuteks, s.o. kooswaatajateks. Joh. ewangelium eraldab ennast märksalt 3 esimesest, mitte ainult selles, mis tema jutustab, waid ka selles, kuidas tema jutustab.

Kiriklikus kunstis saab Matteus tema taga seiswa inimese kujuga maalitud, Markus - lõwi kujuga, Luukas - härja kujuga ja Johannes - kotka kujuga. Need kujud on prohwa. Eserieli nägemisest wõetud (Es 110) ja nad aitawad umbraudselt iga ewangeliumi iseräaldust ära tähendada: Mt. kujutab meile „Inimese Poega“ ehk Messiaat, Mr. - maailma kuningat (Lõwi), Lk. - maailma lunastajat, kes enese kõige inimesesoo eest ohwerdas, Joh. - Jumala Poega, kes taawast tuli ja taewa ilendatud sai.

Sünoptikute wahekorra ja suguluse uurimine on alles umbes 150 a. wana. Terawa uurimise järel on usu-teadlased otsusele jõudnud: 1) et Mr. - ew kõige wanem on, 2) et Mt. ja Lk. Markuse ewangeliumi on kui hallikat tarwitanud, 3) et pääle selle Mt. ja Lk weel ühte kirjajaliku hallikat on tarwitanud, kus pääasjalikult Jeesuse sõnad ehk kõned seisid (Greena keeli „logia“, & - Logia - quelle - ära tähendatud), ja 4) et Matteusel ja Luukasel weel iseseiswaid, ainult nende päralt olewaid kirjeldusi olemas on. Sünoptikute ewangeliumid on kirjutatud umbes a. 60 - 70 p. Kr. (Mr. umbes a. 64-68, Mt. - a. 65-70; on arwamine olemas, et Mt. umbes a. 60 esmalt Ebrea keeli sai kirjutatud, Lk. - emme a. 70

Mis 3 esimese ewangelisti isikusse puutub, siis oli Mt. Jeesuse jünger, Mr. - arwatawasti Peetruse kaastööline ja Sk. - Pauluse kaastööline. Mattuis ehk Lewi oli Juuda soost, ameti poolest tõlner (Mt. 9 9-13).

Markuse isiku üle ei tea meie ligemalt midagi; Petrus nimetab ühti Markust, arwatawasti meie ewangelisti, „omaks pojaks“ (I Petr 5 13).

Ap Paulus nimetab Kol. 4 10 ja Wilm. 24, et Markus terwitada laseb; wõimalik, et ta seesama Markus oli. Igatahes on temal lähedane ühendus apostlitega, iseäranis Peetrusega olnud. Ka muid tähtsamaid isikuid on ta tunnud; nii nimetab Mr. 15 21, et Siimon Kärene linnast „Aleksandri ja Rufuse isa oli. Mt. ja Sk. juures seda mitte ei siisa. Et Paulus Rom. 16 13 kedagi Rufust ja tema ema laseb terwitada, siis on küll see perekond ehk üks osa temast Rooma läinud, mille nüest Mr. nii mõndagi wõis kuulda. Kui näeme meie, et ka üksikute nimedel siin ja sääl Uues Testamendis oma teataw tähtsus wõib olla.

Suukas oli Antioxia linnast pärit, kas Greenlame wõi Juut, on teadmata; ameti poolest oli ta arst (Kol. 4 14), hiljema traditsiooni järele ka maalija, Pauluse truu kaastööline, kes temaga ühes wangipõlwes oli. Johannes oli Jeesuse jünger, Sebedeuse ja Salome poeg; tema wenna nimi-Jakobus. Jeesus nimetas mõlemaid „pikse poegadeks“ (Mr. 3 17 ehk Sk. 9 51-56; Mt. 20 20-23).

Üksikute ewangeliumide iseloomu kohta wõib

üldiselt järgmist ütelda:

2. Matteuse ewangelium (28 peatükki) nimetab tih-
ti neid kohte W. Testamendist, mis Messiaast ette kuulutavad
ja nüüd täide on läinud. Näit.: Jeesus pidi Betlemas
sündima (Mt. 26 ja Miska 51); Jeesuse tegevus Galileas
järwe ääres oli nagu valguse tõusmine pimeduses olewa-
le rahwale (Mt. 416 ja Jes. 91); haigete terweks tegemine
Jeesuse läbi oli selle täidemine, et „Jahwe sulane“ meie
wigadused ja haigused oma pääle wõttis (Mt. 817 ja Jes.
534) j. m. Sellepärast algab ka Mt. oma raamatut Jeesuse su-
guwõsast, et näidata, kuidas Jeesus Abrahami ja Taaweti
soost oli. Sellega seisab ühenduses, et Mt. Jeesusest kui
„Taaweti pojast“ armastab rääkida, näit.: kahe pimedas
hüüdmine: „Heida armu meie pääle, Taaweti poeg!“ (Mt. 917
ja 2030). Rahwas hüüdis Jeesusele tema tulemise puhul
Jerusalemma: „Hosianna Taaweti pojale!“ (Mr. ja Lk.
juures seda Messiasse nime sellel kohal ei ole.) Mt. kirjut-
tas peamiselt Juuda soost kristlastele, sellepärast
paneb tema nende Jeesuse üteluste pääle rõhku, kus tema
oma tööpõlluks Israeli rahwast nimetab (Mt. 105,6).
Mt. peab Jeesuse sõnu, Jeesuse suuremõjulist õpetust wä-
ga tähtsaks: Märjuttus (5-7), apostlite wäljaldnita mise
kõne (10), 7 tähendamise sõna Jumala riigist (13), ähwar-

duse kõne wariseridele (23), kõne wümse päewa tulemisest (24 ja 25).

3. Markuse ewangelium (16 päätükki) kirjeldab lihtsalt, kujukalt, rahwalikus keeles. Ta tahab Jeesuse Kristuse au ja messialist suurust tema sõnades ja iseäranis tegudes näidata. Iseäranis tähelepanemiseväärt on, et Mr. kõige kindlalt ja usalduseväärilisemas aja järjekorras Kristuse elu kirjeldab; Mt ja Sk. on mõned sündmused ajaliselte lahutanud ja teiste kirjelduste külge liitunud. Mr. kirjutab kristlastele, kes Ebrea keelt mitte ei osanud, ja paneb sellepärast selles keeles ettetulewaid sõnu ümber: Talita kumi, s. o. Neitsi, tõuse üles (541); Eloi, Eloi, lema sabaktani, s. o. Mu Jumal, mu Jumal, miks oled sa mind maha jätnud? (1534).

4. Lukase ewangeliumi (24 päätükki) iseäraldus on, et tema juures üleüldsuse (universalismuse) mõtte wälja paistab, mis seda Kristuse põhjusemotet ja õpetust ette tõstab, kus ühelt poolt just ka paganausulised päästmise- ja armu- wäärilisteks on arwatud, ja teiselt poolt waesed ja õnnetumad Jumala iseäralise armu osalisteks on loetud: Halastaja Samariamaa mees, Branadunud poeg, Rikas mees ja waene Satsarus j. m.

Sukas oskab elavusrikkalt ja põnewalt kirjeldada, eelpool nimetatud lood näitavad seda (10 30-37; 15 1-32; 16 19-31; ka 7.36-50).

5. Johannese ewangelium (21 päätükki) läheb sünoptikutest suurel määral lahkumisele; palju sündmusi, millest esimest 3 ewangelisti räägiwad, ei ole tema juures üldse mitte kirjeldatud, ja on teisest küljest kirjeldusi, mis ainult tema juures on olemas. Sünoptikud räägiwad suuremalt jaolt Jeesuse tegevusest Galileamaal; Joh. — tema tegevusest Jerusalemas ja Juudamaal. Joh. on a 100 ümber kirjutatud.

Joh. ew. siseldab palju Jeesuse kõnesid, mille alusmõtteks lihtsasti ja selgelt ükski looduse nähtus ehk iseloomuliku asi on, mille külge Jeesus oma kõrged mõtted seob, näit.: Jeesus on maailma valgus, tee, eluleib, wiinapuu j. m. Ka abstraktilised mõisted on kõrge mate mõtete esitajateks wõetud, näit.: Jeesus on tõde, sõna ja elu j. m.

Johannese juures kõneleb Jeesus rohkem kirjatundjate ja waari-
seriatega, sünoptikute juures rohkem rahwaga ja nimelt lihtsalt, kujukalt, lihtsasti lahendamisesõnade läbi.

Joh. ewangeliumi iseloomustab ka wel see, et inimesed Jeesuse kõnedest mitte kohe õieti aru ei saa, ja Jeesus nad siis peenemõtteliselt kõrgemale arusaamisele wõib. See aranis kujukalt ja ilusalt näitab meile seda Jeesuse jutustamine Saararimaa naisega kae-
wu ääres (Joh. 4).

Sakuminekuid ewangelistide kirjeldustes tuleb nõnda-

samuti ära seletada nagu tunnustajate ütelsi sellise ehk teise juhtumise üle: üks panti seda tähele, mis teise silma ehk kõwa ei puutunud; ühelt näis see tähtis olevat, mis teise meelt ja mõtet võhem äratas; üks nägi ehk kuulis lihtsalt rohkem kui teine. Just mitmekülgne juhtumiste valgustamine ongi nii huvitav, kuigi isna kõrvalistes asjades väikseid lahkuminekuid ette tuleb. (Mt. 20 30 on 2 pimedat nimetatud, keda Jeesus teravaks tegi, Mr. 10 46 ja Lk. 18 35 — üks pime; Mt. 21 2 on emaeeslist ja sälust juht, Mr. 11 2 ja Lk. 19 30 — ainult sälust. See asjaolu näitab meile truui traditsiooni alalhoidmist selle ehk teise juuresolnud isiku kirjelduse järel, ja kui kõik lähemad olud meile teada oleks, võiks lahkuminekuid kergesti ära seletada.)

6. Järgmine tabel näidaku pääjoontes, missugused tähtsamad ewangeliumi lood ewangelistide juures ühised wõi lahkuminevad on.

Mt.	Mr.	Lk.	Joh.
Jeesuse suguvõsa	Ei ole Jeesuse lapsepõlve lugusid.	Ristiija Johanne se sündimise ettekuulutamise.	Prolog(11-14):
Jeesuse sündimise ettekuulutamine Joosepile		Jeesuse sündimise ettekuulutamine Mariale.	Jumala igawene Sõna on lihaks saanud.

Mt.

Mr.

Lk.

Joh.

Johannes sündimine

Jeesuse sündimine.

Jeesuse nimepanemine ja tempelisse viimine.

Targad hommikumaalt,
Pögenemine
Egiptusemaale

12-aastane Jeesus.

Ristija Johannese ülesastumine.

Jeesuse ristimine Johannese läbi.

Jeesust kiusatakse kõrbes.

Jeesuse ülesastumine Galileamaal. Kaanapulm.

Jüngerite kutsumine.

Jeesuse tegewus Galileamaal,
õpetamine ja imetead.

Jairuse tütre ülesäratamine.

Naini linna noormehe ülesäratamine.

Üks tänulik Sumariames 10 pidalitõbilise hulgas.

Mt.	Mr.	Lk.	Joh.
Mäejuttlus. (5-7).	Mr. juures puudub (väljaarvatud näitused soolast, küünlast, pahan- davast silmast ja käest, palvest).	Lk. juures tulevad mäejuttluse osad siin ja sääl ette.	Jeesus Jerusale- mas: Nikodemus. Jeesus Samarias: kõnelemine nae- sega. Jeesus Jerusale- mas: haige terwenste- gemine Betesta tügi juures. Pi- meda terwenste- gemine hingani- se päewal. Kõned maa- ilma walgusest ja hääst karja- sest. Satsaruse üles- äratamine.
Jeesuse kõne Paljud	jüngrite väljasaatmise puhul tähendamise sõnad.	Halastaja Sama- riamaa mees. Ärapadunud poeg, ülinohtune majapidaja, Rikas mees ja waene Satsarus, Wari- sen ja tõlner.	
Jeesuse kokkupõrkamised wariseride ja kirjatundjatega.			

Mt.	Mr.	Lk.	Joh.
Jeesus läheb	Jerusalem	ma.	
		Sarkuus	
Ähwardusekõned	wariseride	wastu.	Wärlused wariseridega.
Kõned	wimse	aja üle.	
Paasatalle		söömine.	Jalgade pesemine.
			Kõned: Pühast Waimust ja äraminukast Isa juurde.
			Ülemapreestri pulaw.
Jeesus	Getsemane	aias.	
Jeesuse	wangiwõtmine.		
Pietruse	salgamine.		
Jeesus	suurekohtu	ja Pilatuse ees.	
Jeesuse	ristilöömine	ja surm.	
Jeesuse	ülestõusmine.		
Jeesuse	ilmumised:		
		Emmausejungi ritel	Galilea järwe äärs-7jüngrile.
Jeesuse	taewaminemine.		
		Isearants Ap.td. 11-11.	

7. Kuidas ewangeliiumide kirjeldused endid ise-keskis täiendada woiwad, näidaku järgmised näitused:

I. Jeesuse kiusamine.

Mt. (41-17).

I kiusatus: kiwid saagu leiwaks.

II kiusatus: Jeesus kukutagu ennast templi harjalt alla.

III kiusatus: Saadan näitas maailma au kõrge mäe tipult, ei seisä ühel silmapilgul nagu Sk. juures).

Mt. korraldas kiusamise astmed nende raskuse järele.

Mr. (112-13)

Jeesus oli 40 päewa "kõrbes ja saadan kiusas teda; ja tema oli metsatiste juures ja inglid teenisid teda."
Mr. ei kirjelda kiusamist lähemalt.

Lk. (41-13).

I kiusatus: kiwid saagu leiwaks.

II kiusatus: saadan näitas maailma au kõrge mäe tipul, "ühelt silmapilgul."

III kiusatus: Jeesus kukutagu ennast templi harjalt alla.

Lk. korraldas kiusamise astmed sündmuse koha järele, nimelt kõrbest, kus mägi oli linnas.

II. Jeesuse sõnad ristipuul.

Mt. (27)

Mr. (15)

Lk. (23)

Joh. (19)

1) Isa, anna sulle andeks, sest nemad ei tea mitte, mis nad teewad.

2) Tõesti mina ütlen sulle, tänä pead sa minuga paradisis olema.

Mt. (27.)

Mt. (15.)

Lk. (23.)

Joh. (19.)

3) Naene, waata, see on sinu poeg.
Waata, see on sinu ema!

4) Mu Jumal, mu Jumal, miks oled sa mind maha jätnud?

5) Mul on jänu!

6) Lõpetatud!

7) Jeesus kisendas suure häälega ja heitis kinge.

Jeesus kisendas suure häälega ja ütles: „Jsa, sinu kätte annan mina oma waimu.“

§ 33.

Lugemise tüübid

Mäejutlus (Mt. 5-7).

1.5. päätükk: 1-12: Õndsaskiitmised.

13-16: Jeesuse järgijad - maa sool ja maailma walgus.

17-19: Kristus - käskude täitja ja täiendaja.

20: uus, palju ülem õigus.

21-26: V käsk; 27-32: VI käsk; 33-37: II ja VIII käsk.

38-42: kättamarsmise käsu hukkamõistmine.

43-48: armastusest waenlaste vastu.

6 päätükk: 1-18: armuandidest, palwest ja paastumisest.

6. päätöks. 19-23: taewa wara korjamisest.

24-34 mured ihuliku elu üle.

7. päätöks. 1-5: kohtumõistmisest tiste üle.

7-11: palwe wäest.

12: „kuldne ristiniimise elujuhtnõor.

13-14: kitsast ja laiast wärawast ja teest.

15-20: waleprophetitest.

21-23: mitte rääkimine, waid tegemine maksab Jumala ees.

24-27: lähendamise sõna maja ehitamisest liiwa ja kalju pääle.

28-29: Teesuse jutluse mõju.

Seletawad märkused.

1. Õndsakskiitmisi (5-12) on 2 korda 4=8, sest s. 11-12, mis nagu 9. õndsakskiitmine näib olema, on ainult 8da laiendus. Esimest 4 õndsakskiitmist sisaldawad igatsust taewariigi järle, wiimast 4 — taewariigi kohast meelsust ja selle teostamist. (Tundmus - tahtmine - tegu.)

Iga õndsakskiitmine on kahest lausest kokku seatud: eyllausest on õndsaks nimetatud inimese omadus, ja tundemärk ära öeldud, järellausest on see wara ehk armuand nimetatud, mis õndsaks peab tegema. Et esimeses ja wiimses (8.) järellausest see wara „taewariik“ on, siis peawad kõik wahlolewad järellausest sisuliselt sedasama nimetama, s. o. taewariiki; muudkui et sääl juures selle riigi mitmesugused küljed ja omadused iseloomustatud saawad. Sellepärast ei tohi ka eyllauseid mitte

liiga wabalt ja laialt mõelda, waid nende keskkohtaks on ka taewariigi mõiste.

"Õnnis" = waimliselt täiesti rahuldatus; kelle kõrged igatsused täide läikwad. "Waimus waesed" (1) = jõuetumad omas waimuelus; kes Jumala abi waimuelu kosumiseks tarwilikurs arwawad; waimus rõhutud, kes kurjuse ja ülekohtu häwitust ära tunnewad; mitte = hari-matad ehk mõttewaesed. "Taewariik ehk Jumala riik" — riik, mis Jeesuse Kristuse ilmumisega, taewast on tulnud, mitte taewas ainult on, ehk tulearikus kord on, ilma maa pääle tulemata.

"On" wõib Aramea keeles, mida Jeesus rääkis, ka "saab olema" tähendada; seda tema lauses, sest nende päralt on taewariik "pää-
asjalikult just tähendabki, nii et Jeesus siin rohkem tulewase, täielise taewariigi pääle mõtleb, kuna see riik siin maa pääl weel mitte täieline ei ole; päriselt ei tarwitatudki ajasõna "on" Aramea keeles, nii et selle lause kuju Jeesuse suus küll oli: "sest nende päralt taewariik."

Kurbtus (2) käib selle kohta, et kurjuse wõim, mis taewariigi wastu on, nii suur siin maa pääl on; taewariigis, kus ainult hädus on, saab see kurbtus rõõmuks. Tasandus (3) ei ole wõimuahine, ta kannatab ülekohtu ja kurjust; ta suuks selle eest saab tasastele häduse walitsusewõim uuendatud maal antud, mille pääle taewariik tuleb. Nälg ja jänu õiguse järel (4) saab taewariigis rustutatud, sest

selle riigi täieline õigus ja pühadus päästab ülekoh-
test kannatamisest ja patu rikkumast ja hukka saatvast
wõimust.

Kes taewariigi osalised tahawad olla, need peawad ar-
mulised (5), s.o. halastusrikkad teiste vastu olema, —
puhta südamega (6), s.o. otsekohesed, mitte silmakirja-
teenijad, salalikud, — rahunõudjad (7), s.o. leplikud,
järeleandjad; nad peawad kannatajad olema (8), sest
taewariik ise on: Jumala armuand (5); Jumala osasa-
mise ja nägemise asupaik (6), Jumala rahuanne ja pä-
randus wagadele, kui oma lastele (7), Jumalariik on
kõige kõrgem wara, mille eest kannatada maksab (8).

Kaks korda 4 õndsakskiitmist mäejutluses on teise
Moosese, Kristuse, kaks uut seaduse tahwli, mis wälimi-
se wanade käsikude täitmise kõrwale südameelu ja meel-
sust kui midagi kõrgemat seawad. Moosese käsud kee-
lawad ainult, mida inimene mitte ei pea tegema, Kris-
tuse õndsakskiitmised aga kiidawad, kui midagi tõst-
wat ja õnnestawat, inimeste südame sügawaid igat-
susi ja alaljäänud hädusest wõrsuwaid tegusid, mis
Jumala häduse poole püüawad.

Ühilduse on Jeesuse õpetuse aluseks need 2 keskmötet:
taewariik ja meelsus. „Parandage meelt, sest taewariik

on ligi tulnud." Ka „Meie Isa“ palwes on nemad, „Tulgu
meile sinu riik!“ (taawariik). „Anna meile andeks meie
wõlad, kui meie andeks anname oma wõlglastele!“ (meelsus).

13-16. Sihtne ja kujukas wõrdlus soolaga tähendab, et Kristuse
jüngerid inimesesugu hukkamise eest hoiawad, nagu sool toi-
duaineid raiskamise eest, ja inimkonnale kõrgema wäärtuse
annawad, nagu sool toidule parema maigu. Tuim sool = järil-
jäänud segaolud mitte puhtas soolas, kui wimne ära on sulanud.
Wõrdlus küünlaga (päriselt õli lambiga) tahab ütelda, et Kristu-
se jüngerid usu ja kõlbluse elu teejuhid on. Nende elu ai-
daku teisi wahet tegema hää ja kurja wahel.

17-19. Kristus ei ole mitte ainult selleks tulnud, et wana
Moosese käsuseadust täita ja tema otsusest täitmist nõuda,
waid teda ka täiendada. Selles mõttes süwendas Jeesus Moosese
käs kusid ja selitas mõned niist ära (V, VI, II ja VIII.) Enne
seda selitamist ütles tema, et wana kirjatundjate ja wariseide
õiguse asemile tema läbi uus, „palju ülem“ õigus on tulnud (20).

20. Kirjatundjad, sid Juutide usuteadlased, kes wana seaduse
õpetust (Toorat) selitasid. Nad tegid seda nõuduse kodades ja
templiplatsil. Sääb juures olid nad ka õiguse teadlased, kes kohtu-
kodades Moosese ühiskondlisi seadusi selitasid. Nende selituste
juures mängis suusõnaline traditsioon, millest Talmudi raamat
wähja wõrsus, suurt osa. Kawalate selituste läbi wõisid nad Moo-
sese käs kusid pakupidi pöörata isegi ümber kirkala ja selvit-
sil neid „täiendada“. Nende aunimi oli „Rabbi“ ehk „Rabbuni“.
Jeesus iseloomustab neid iseäraldi Mat. 23. Nr. 12 38-40. Nad
olid rahwa paremlased, uhked ja auahmed. Wariseid (= kes
ära lahkunud, lahulased) olid kõige selle täitjad, mis traditsioon
moosese õpetusele oli juure lisanud. Wariseid olid ka alamatest
seisustest. Nemad „lahutasid“ endid rahwahulgast, kes mitte kõi-
ki käs kusid ei täitnud. Neil oli pääle 10 Moosese käsu weel
613, mida täpispäält tuli täita. Talmud teab isegi 13600 käsku
nimetada. Need täiendawad „Jumala käsud“ kõrwaldasid tih-

ti päälegi Moosese gi käskusid. Oli palju aega ja tarkust (haridust) tarwis et kõiki neid käskusid täita, mida lihtsanimene waevalt teha wõis. Sellega räst olid kõik need mitte-täitjad wariseride silmis „pettused,“ keda nad põlgasid.

21-26. I käsu selituses tuleb iseäranis siigawalt Jeesuse õpetus patust ilmsiks, kuidas juba südames ja rääkimises sellist käsuist üle astutakse ja mitte alles koleda teo läbi.

27-32. Ka VI käsu üleastumist näeb Jeesus juba südame ihaldustes. Jeesus räägib siin ka weel selle wastu, et Juudi mehed kergesti oma naisele lohutumise kirja tahtsids anda, ise abielu pühadust kerge käega murda ja seda ka oma naest seeläbi sundida tegema.

33-37. Jeesus mõistab siin seda Juutide õpetust hukka, mille nad ise Moosese käsu wastu kuwatasti wõlja olid mõelnud, et kui Jumala nime mitte otsenkohe ei tarwitada, siis wõida ka walest wanduda (wõrdle Mt. 23 16-22)

38-42. Kätemaksmise himu asemele asugu järelandlikkus ja walmisolek weel rohkem kannatada. Tige = kuri, wihane inimene. Täanduse läbi wõib teda wõita. Kurjusele üleüldse ka kuradile peab wastu panema (Mt. 12 28, 29; Jak. 47).

43-48. Inimese armastus kustutagu wihawaenu waenlaste wastu. (Sigemine tähendas Juutide juures oma rahwa last 3. Moos. 19. 12.) Selle läbi saab Kristuse jünger „täieliseks“ nagu taewane Isa, s. o. nisuguseks, kes wahit ei tee kurjade ega häide wahel, nende eest ühtewiisi muutsedes.

2. 6. peatükis.

1-18. Waesteannid, palwe ja paastumine olgu südame asjad, mitte kiituse ja lugupidamise nähtsaaamiseks inimeste ees. Salla lükkuders on siin wariserid nimetatud; see sõna tähendab „silmanirjate nija, petlik-waga.“ („Meie Isa“ palwe saab katekismuses selitatud.)

19—23. Kõige kallim, kindlam ja jäädavam wara on see, mida inimene taewasiks eluks kogub. Nagu ihulik silm walguse kallikaks ihuliku elule on, nii olgu ka „walgus sinu sees“, s. o. inimese süda, tema hinge walgustajaks, et inimene maapäälse wara külge rippuma ei jää ja selle läbi waimlise pimeduse sisse ei satu, mis palju suurem on kui ihulik pimedus.

24—34. Taewariigi inimene wabastagu ennast wara ja murede orjusest. (Mammari = wara, omandus.). Kõik looduse elu näitab Jumala lõpmata wäge ja hõdekandmist.

3. 7. päätükk.

1—6. Inimesel on ainult siis õigus teiste üle õiglaselt kohut mõista, kui tema oma wead, mille suurust tema harilikult ei näe, kõrwaldanud on. Kustäieline, toores arusaamatus teiste juures walitseb (sead, kverad) sääl ei tohi „pühka“, s. o. Kristuse ewangoliumi, ega „pärlid“ s. o. üksikuid ewangoliumi kuulutusi, üleüldse mitte teiste otsustamise alla anda. Siin on siis tingimised nimetatud, millal meie teiste üle tohime kohut mõista ja millal teised inimesed meie üle, kui meie Kristuse tõsised järelkäijad oleme, mitte ei tohi kohut mõista. Üleüldse aga maksab see põhjusemõte: ära mõista karmilt kohut teiste üle ja tunne omad wead ära, mis teistele õigust annawad, sinu üle kohut mõista.

7—11. Kristus töötab, et taewane Isa kõik palwed kuulda wõt-
tab, milles temalt häid andeid palutakse, s. o. taewariigi wara.

12. Enne Kristust oli Juutide juures ja ka pagana rahwa tahkadel selle põhjusemõtte negatiivne kuju olemas: Mis sa ei taha, et sulle tehtakse, seda ära tee ka teistele mitte. Jeesus andis sellele põhjusemõttele positiivse kuju, tõstis tema see läbi palju kõrgemale ja andis temale kõige suurema ulatuse.

13—14. Pilt laiaast ja kitsast warawast ja teest näitab

kokku võtlikult kuidas hukatuseteed käia kergem on, eluteed aga, mis elusse, s. o. taevariiki viib, leida ja käia raske on. Jeesus räägib siin oma äranägemiste järel tõtt, mis inimest järelmõtlemisele ja maleparandamisele peab viitama.

15-20. Jeesus iseloomustab siin neid, kelle õpetus ja elu mitte loe põhjale ei ole rajatud, nii et kõnlemine ja olemine tegudega kokku ei käi. Ta mõtleb siin esimeses reas wari-
seride päale. Nende elu ja õpetuse palk on paratamata häwinemine.

21-23. Õige Kristuse jünger peab omas paremas õiguses seda sama takta võima, mis Jumalgi takab, ja selle järel ka tõesti olema ja elama, kõnlema ja tegema.

24-27. Pittlikul wiisil võtab Jeesus oma juttuse ja õpetuse tähtsuse kokku maja ehitamise kirjeldusel kahesuugusele pinnale. Sadu, west ja tuulid võivad eluõnnetusi ja hoopis tähendada, käiwad aga esimeses reas küll wiimse päewa kohta ja häda kohta.

4. Märgutlus on kõige wägewam ja kõrgesisulisem jutlus; mis kunagi inimestele siin maa pääl on öeldud. Tema pääsisu ja tähtsus on: 1) Usk ja kolblus on kõige lähedamas ühenduses inimesteiega, ühte ilma teiseta ei wõi olla. Teos awaldagu ennast häa süda ja südames kujunegu häa tegu. 2) Märgutluses on inimese soole kasvatuse ja täiennemise kawa austatuhandite ulatuses igawiku pürideni antud (taewariik). 3) Jeesus riidab passiwset kannatust, mis aga mitte jääda, kasuta ja enesehäwitaw allajäämine ei ole,

waid jõutugew ja parandaaw wõitlemine ja lõpulis wõit, ta nõuab rohkem tahtewõimu kui see aktiivne, tegew ülesastumine, mis inimese egoistilistest ja madalatest ihaldustest tekib. Inimeste harilikku arwamisi, õpetusi selles asjas pöörab Jeesus tihti tabawate sõnadega ja piltide abil lihtsalt otsekohi ümber.

Üleüldse on Jeesuse õpetusele omased: suurewaimuline sügawus, selge arwustus, suuremõtteline tõsidus, elutruudus, kujukas lihtsus, lapselik puhtus ja elurõõm ning suurejooneline tegelik waim.

§ 34.

Jeesuse tähendamisesõnad.

Tähendamisesõna on niisugune jutustus ehk kirjeldus inimeste ehk looduse elust, milles kõrge õpetlik mõte näitlikul wiisil saab kujutatud ja selitatud. Jeesuse tähendamisesõna täielikul kujul on ewangeliumides umbes 35 alal hoitud. Muidu ettetulewaid pikemaid ehk lühemaid wõrdlusi on mitu korda rohkem.

Jeesuse tähtsamad tähendamisesõnad on taewariigist, mida järgmistesse osadesse võib ära jagada:

Tähendamisesõnad taewariigist.

A) Taewariigi algus, edu ja wäärtus sün maa pääl.

Tähenämisesõna-
le vastav koht
mäejuhluses.

Mt. Mr. Sr.

Seitse täh. sõna taevariigist: 13

1) Külrajast ja 4-sugusest põllust:

726: maja liivapääl

seeme tee pääl;

510-12: õndsad, keda
taga niisatarse.

" kaljuse maa pääl;

619-34 maa päälne
ward, mured.

" ohakate keskel;

5, 5, 7, 8, 9, 10: õndsaks
kõltnised

" hää maa pääl.

716-18 hää puu
wilt.

511: kiisajad ja
laimajad

2) Nisust ja umrohust (kinguse
waen taevariigi wastu).

426-29

715: waleprohwetid

513-16: sool,
küünal.

3) Strepiiwakesest } väikene algus
4) Haputuignast } taevariigis teeb
midagi suurt ära

Kõik õndsakskõltn.

5) Warandusest põllul } Suur on taeva-
riigi wäärtus

620: warandus taewas

6) Pärlitest } ja kaunidus.

728; 29 Jeesuse
juhluse mõju.

7) Noodast (taevariigil on suur
kogumise võim).

520: palju
õllem õigus.

8) Täh. s. kuninglikust pulmast 221-14

1416-24

epõhtusõomaajast (endised
nõutsitud wõõrad ei oleud pidu-
wäärilised, nüüd tulgu kõik
ilma wahet tegemata).

B.) Tulewase täielise taewariigi tulemine.

<u>Täh.s. wastaw koht märgiluses</u>		<u>Mt.</u>	<u>Mr.</u>	<u>LSr.</u>
721-23: õigete ja ülekohtuste lahutamise wiimse päewal.	1) T.s. nisust ja umrohust (waata A2, kuni lõikuseni üheskoos ja siis lauru).	1324-30	426-29	
520: palju ülem õigus.	2) T.s. kuninglikust pulmast (waat. A8; üks wööras ilma pulma rieta kes pidu ei austanud ja tem. korda tähele ei pannud).	221-14		
719: puu, mis hääd, wilja kannal.	3) T.s. ustawast ja ruijast sulasest (wiimne päew tuleb ootamata ruttu.)	242-51		12.35-48.
721-23: õigete ja ülekohtuste lahutamise.	4) T.s. talentidest (taewariik annab kõrged tulewiku ülesanded).	2514-30		19/12-27.
721-23 — " —	5) T.s. kümnest neitsist (= kristlik kogudus; ka siis peab walmama, kui Kristus oma tulekuga kaua wiivitab.)	251-13		
721-23 — " —	6) T.s. lummastest ja sikkudest (wiimne päew — suuri lahutamise ja kohtumõistmise päew.)	2521-46		

C.) Taewariigi kohane usuline ja nõlbline elu ja selle tasu teises maailmas.

5, 12, 14, 15: andsõandmisest.	1) T.s. tigidast sulasest (ole armuline kaasiniimeste vastu.)	1821-25.		
--------------------------------	---	----------	--	--

	2) T. s. töölistest wiinamäel (esimesed saavad wiimsed olema; Jumala arm).	201-16	
520: palju ülemõigus.	3) T. s. kivistest wiinamäe aednirkudest (Jumala riik pidi Jumdarahwalt ära wõetud saama).	2133-46	121-12 209-19.
— " —	4) T. s. ustawast ja kivist sulasest (waata ka B 3; selle elu eest tuleb Jumala ees wastutada).	2442-51	
— " —	5) T. s. talentidest (waata ka B 4; tunnu need anded ära, mis Jumal sulle annud ja tarwita neid truusti.)	2514-30	
57: õndsad on armulised
543-48: wihamehi armastusest
712: üleüld. elu põhjusemõte.	6) T. s. halastaja Samaria mehest (armast ja aita hädalisi igal tingimisel).		10 25-37.
711: kui inimene, siis seda enam Jumal.	7) T. s. ärakadunud lambast, trahmarahast ja pojast (Jumala arm otsib pattuseid. Paranda meelt).		15.
71-2: tasu sellisama mõõduga.	8) T. s. rikkast mehest ja wäesest Satsarussest (kes siin elus halastamata, selle wastu on ka tulewane maailm halastamata).		16 19-31.

619: maapääl- ne warandus	9) T. s. meelitust rikkast (ole rikas Jumalas).	1213-21.
57: õndsad on armulised.	10) T. s. ülekohtusest majapidam- just (ülekohtus võib jälle häiks teha).	161-9.
55: õndsad on tasased.	11) T. s. pulmaööraast (ole alandlik).	147-11.
713-14: kitsas ja lai wäraw ja tee. 724-27 maja lii- wa ja kaljupääl	12) T. s. torniehitamisest ja sõja- pidamisest (kaalu kõik ära ja asu siis tõsiselt taewariigi tööle.)	1425-33.
520: palju üle- õigus.	13) T. s. wäriserist ja tõlnerist (Jumal tahab alandust ja otse- kohest erasetundmist.)	189-14.
521: paljas ütlemine: Is- sand, Issand!	14) T. s. kahest pojast (üks ütles ei! ja tegi, teine ütles jah! ja ei teinud.)	

(Waata nende tähendamise sõnade iseäralduste kohta § 40: „Jeesuse iseloom,“ kust tema õpetamise wiisist räägitakse).

§ 35.

Johannese ewangeliumi prologi (= essõna),

Joh. 11-18.

Joh. ew. prolog räägib Kristusest enne inimeseks-saamist

(s 1-8) ja pärast inimeseks-saamist (s. 9-18.)

Kristus on siin Sõnaks nimetatud, s.o. Jumala olemise ja tahtmise ilmutajaks. Kristus on kui Sõna igawesest ajast (alguses- enne kõike maailma aega) Jumala juures olnud, sest ta oli ise Jumal. Tema läbi on elu saanud ja maailm, kui Jumala tahtmise awaldus, loodud. Sõna oli walguseks seatud inimes- tele, et neile teed näidata waimuelu pimedusest Jumala poole. Kristuse elkäijaks sai Ristija Johannes määratud.

Kui Sõna lihaks sai ja maailmas, s. o. inimeste keskel, esmalt arawarjatud wiisil oli, ei tunnud nemad teda mitte ära, just ka see osa, mis tema oma oli, s. o. Israeli rahwas. Mitte loomulik lapsõiguis, mis Abrahamist tuli, ei teinud ini- mesi Jumala lapsiks, waid isiklik tahtmise wõim, mis Jumala armu wastu wõttis. Sõna on Jumala Poeg, kes mille Isa au, armu ja tõtt on awaldanud. Moosese käsuseaduse järel on Jeesuse Kristuses Jumala armutahtmine ilmutatud. Tema on kõige täielikum Jumala ilmutaja.

Johannese prolog seltab lühidalt meie Õnnistegija tähtsust: tema oli 1) Jumala olemise ilmutaja ehk Sõna, 2) Jumala ai- nusiündinud Poeg, kes Isa au, armu ja tõtt meile on näi- danud ja 3) inimene Jeesus Kristus, kes lihaks saamise läbi meie seas elas.

Johannes waatleb lihaks saanud Sõnaga igawikku, maailma loomist, Juuda rahwa ja terve inimesesoo saatust minewikus ja olewikus mille ainsam kõrge siht võib olla Jeesuse Kristuse läbi Jumala lapsiks saada.

§36.

Jeesuse elulugu.^{*)}

A) Kronologia.

Niihästi Matteuse (2) kui ka Luukase (15) ewan- geliumi põhjal on näha, et Jeesus Herodese (Suure)

*) Selle osa juure on taga 6 kaarti.

valitsuseajal on sündinud. Viimsevalitsuseaeg kes-
tis ajalooliste andmete põhjal 37-4 a. enne Kristust, ja
ometi oli Jeesus Mt. 26 põhjal veel Herodese ajal kui 2-
aastane laps suures hädaohus. Sellist tuleb oletada, et
meie ajaarwamisesse eksitus on tulnud. Selle wca tegija
on Dionisius Exiguus (b.a.s), kes Jeesuse sündimise
aastasse 754 Rooma linna asutamisest paigutas. Ta on
umbes 6 (4+2) aasta wõrra eksinud ehk rohkem. Tä-
heteadlase Kepleri wäljaarwamiste järel oli a. 747 Roo-
ma linna asutamisest, s.o. siis 7 aastat enne, planetide
Jupiteri ja Saturni „koosseis”, mis aastal 748 Marsi juu-
retuleruga kordus. See tähtede koosseis oli wististi Bet-
lemma täht. Tärjeliikult oli Jeesuse sündimine um-
bes 6-7 a. enne meie ajaarwamise algust.

B) Jeesuse elunäigu ja tegewuse ajajärgud.

Jeesuse elulugu wõib 6 perioodisse ära jaotada:

I Jeesuse lapsepõlwe kuni meheea tegewuseni (Mt 1-2;
Lk. 1-2).

Jeesuse sündimisest ja lapsepõlwest jutustawad meie
tuntud lood Mt. ja Lk. juures, tema wanemast lapseest
teame meie ainult ühe loo: 12-aastane Jeesus tempelis. Siis
waikiwad ewangeliiumid, kuni ta oma ülesastumise ajal

umbes 27-28 a. wanaks sai ja 2-3 aastat tegew. oli. Jeesus sai wist Natsaretis selleaegse algkooli hariduse. Meie wõime oletada, et 12-aastase Jeesuse Messiasse-ene-
setunne elkäiwa usina püha kirja lugemise ja uurimise mõjul ärkas (Joh. 715). Selleaegsete lihtsate olude tõttu pidi tema loomulikult oma isa ameti ära õppima-ehitusetöö. Et Joosepit Jeesuse ülesastumisel mitte ei nimetatata (Mt. 13 55 ja 11²⁾), siis tuleb mõelda, et Joosep juba enne surnud oli ja Jeesus oma käsitöö läbi emale ja pärast sündinud wendadele ja õdevele ülespidamist aitas teenida. Jeesusel oli 4 wenda: Jakobus, Joses, Judas, Simon, ja mõned õed (Mt. 13 55, 56 ja 11).

II. Jeesuse ettevalmistus awalikule tege- wusele.

Jeesus asus paar aastat enne 30-aastast wanadust awalikule tööle. Ehk küll terve noorpõlwar kuni selle ajani temale ettevalmistamiseks oli, jutustawad ewangeliwmid ainult selle ettevalmistuse lõpust. Siia tuleb arwata Jeesuse ristimist (Mt. 3 ja 11) ja riuusamist (Mt. 4 1-11 ja 11). Ristimise läbi sai Jeesuse Messiasse ameti pääle seatud; riuusaja pidi teda siis natsuma, kas ta õieti oma Messi-

²⁾Märn 11 tähendab paralleelkirjeldusi teiste ewangelistide juures, nagu igas Uues Testamendis need paralleelkohad ära on tähendatud.

ase ametist aru saab. See sündis: Jeesus heitis maailma-
poliitilise Messiase kutse enesest ära. Jeesuse tegewuse
algusesse langeb ka tutavus esimeste jüngritega Jor-
dani ääres (Joh. 1:35-52: Andreas, Johannes, Jakobus, Pect-
rus, Wilippus ja Natanael). Päriselt said nad pärast
Galileea järve ääres jüngrite ametisse kutsutud (Mat 4:8
18-22 ja 11).

III. Jeesuse tegewus Galileamaal.^{*)}

See tegewusejäre on sissejuhutatud Jeesuse wiibimise
ja imeteo läbi Kaana pulmas (Joh. 2:1-11), kuhu ta
Juudamaalt tuli, millele Jeesuse 1. ülesastumine Natsa-
retis järgneb (Lk. 4:16-22). See ülesastumine oli Lk. järel
nähtawasti hääde tagajärgedega. Lk. 4:23-30 ja 22. salmi
lõpp, kus Natsareti rahwa wihawaenust Jeesuse wastu
kõneldakse, näib küll ühe pärastise ülesastumise koh-
ta, millest ka Mt. 13:53-58 ja Mr. 6:1-6 jutustawad.

Natsaretist läks Jeesus omaksetega Kapernaumisse
(Mt. 4:12-17 ja 11). Siin, Galileea järve kallastel ja ümbru-
ses, algas Jeesuse suur tegewus: õpetus ja imeteod. See
tegewus kestis siin katkendustega umbes 1 aasta. Mär-
jutlus (Mt. 5-7) sai kas nüüd ehk natuke pärast pee-

^{*)} III, IV ja V ajajäre näiwa läbisegamini; mõned lood on
asja lihtsuse pärast wälja jäätud.

tud. (Mt. 4 23-25, Mt. 8 1-4, Mr. 129-44, Lk. 5 12-44.)

Sellele järgneb reis Jerusalemma. (Wänta allpool).

Tagasi tultes läks Jeesus üle Kaana jälle Kapernaumis. Siin tegi ta kuningamehe poja terveks (Joh. 4 47-54). Sõjapääliku sulase terveks tegemine siinsamas oli ehk teisel puhul (Mt. 8 5-13 ja 11). Wümse looga ühenduses seisab Naini linna nooremehe ülisäratamine (Lk. 7 11-17). Sellele järgneb wist 4 jüingri kutsumine jäädawale raastööle (Mt 4 18-22 ja 11: Peetruse kalapüük). Ka Matteuse ehk Seewi kutsumine näib siia (Mt. 9 9-13 ja 11) ning halwatu terveks tegemine, kokkupõrkamine riigatundjatega pattude andeksandmise pärast (Mt. 9 1-8 ja 11) ja paastu ning hingamise päewa pühitseamise asjus (Mt. 9 14-17, Mt. 12 1-8 ja 11). Wärssti pääle 5 jüingri kutsumist said ka teised jüingrid kutsumatud. Umbes sel ajal olid wangistatud Risti ja Johanneuse kahtlewad küsimused (Mt 11 2-5 ja 11).

Jeesuse õpetus omandab ajajooksul tähendamise sõnade kujju; ta ei leidnud rahwa hulga poolt arusaamist oma otsekohese, kõrge õpetuse kohta, sellepärast hakkas ta oma õpetust piltliku õpetusewüisi läbi wanjama, seda uimult jüingritele selitades (Mt. 13 10-17). Ka Jeesuse omaksete poolt ki puudus täieline arusaamine (Mt. 12 46-50 ja 11). See ajas Jeesuse mujale.

Ta läks Gergesea (Capadara) rahwa maale teine pool järwe (+). Teel oli tormi waigistamine (Mt. 8 23-34 ja 11). Säält tagasi tülles ärataa ta Jairuse tütre ülis (Mt. 8 18-26 ja 11). Arwatawasti läks Jeesus siis Natsareti, esimest häätagajärjelist ülesastumist meelde tuletades, kuid meele oli sääl waenulikaks muutunud (Mt 13 53-58 ja 11). Sellele järgnes uus missiooni ettewõte — jüngrite läbi: Jeesus saatis nad wälja taewariigi tulemist kuulutama (Mt 10 ja 11). Sellesse ajasse langeb Ristiija Johannesse surm (Mt. 14 1-12 ja 11). Weel tuleb sellisse ajasse wist Jeesuse reis Jerusalemma mahutada (**). Kuid see reis oli ilma iseäraliste tagajärgedeta.

Seda suuremaks röömuks oli Jeesusel tagasi tulnud jüngrite tegewuse hääd tagajärjed. Suuraks jutustab weel teisest wäljasaatmisest: nimelt 70 jüngrit läksid wälja Jumala riigi tööd tegema, mis ka just nende eneste hingeelule kasulik oli („nimed taewariigis“ Sk. 10 1-22).

Puhkamise otstarbega läks Jeesus oma jüngritega siis Jda-Jordani maale (††), kus 5000 söötmine oli.

Kui nad tagasi tulid, oli suur tung rahwa poolt imedejude järel (Mt. 14 34-36 ja 11). Sellele järgnes Jeesuse kõne taewa mannast ja oma surmast (Joh. 6 22-66) ja Jousalemma kirjatundjate ja wariseside ilnumine, kes Jeesusega

waidlesid wälimate kombete (käte pesemise) täitmise üle ja keda Jeesus iseloomustas (Mt. 15 1-20 ja 11).

Sellest ajast pääle teeb Jeesus pääasjalikult oma jüngrite kallal tööd ja eraldab ennast nendega teisale, nimelt esmalt Tiiruse ja Siidoni rajadesse (†††).

Selle aja piiridesse umbes käib Jeesuse hädahüüdmine Galilea linnade üle (Mt. 11 16-30 ja 11).

Kui see reis neid läbi 10-linna maa (Dekapolis, sääl-pool Jordani jõge) Galilea-järwe ääre tagasi wiis, oli siin 4000 mehe söötmise (Mt. 15 29-39 ja 11), mida mõned uurijad 5000 mehe söötmise loo teisendiks peawad. Sellele järgrus imetähe nõudmine wariseride poolt (Mt 16 1-12 ja 11).

Edasi tulewad wist 2 reisi Jerusalemma (* *).

Jerusalemmast reisis Jeesus oma jüngritega Keisareea Wilippuse linna radadesse (Hermioni mägi), et jüngrid oma suuna üle õpetada. Siin oli ka Jeesuse muutmine (††
††).

Pääle muutmist läks Jeesus oma jüngritega wiimsele reisile Jerusalemma:

üle Samariamaa, kus ta 10 pidalitöölist terweks tegi (Mt. 19 ja 11, Lk 17 11-19), Ewraimi linnast läbi (Joh. 11 54) Pe-
reasse (Jda-Jordanimaale), kus Jeesus jälle õpetas (lapsed, rikas noormees, abielu Mt. 19 ja 11); sellel teel tuli ka jüngrite

auakruus ilmsiks (Mt 20 17-28 ja 11). Säält edasi läks Jeesus Betaniasse (**).

IV. Jeesuse tegewus Juudamaal.

* Esimesele Jeesuse suurele ülesastumisele Kapernaumis ja Galileamaal järgnes reis Jerusalemma (Joh. 2 13-32): Templi puhastamine, Nikodemus. Siit läks Jeesus Risti ja Johannese juure ja ristis ühes oma jängritega (Joh. 3 22-36). Siis reisis ta läbi Samariamaa tagasi Galileamaale ja wiibis 2 päewa Sikaris: Samaria naene (Joh. 4 1-43). See tegewuse aeg kestis üldse $\frac{1}{2}$ - $\frac{3}{4}$ aastat.

** Kui jängrid wälja said saadetud, siis läks Jeesus jälle Jerusalemma. Tal olid hääd lootused, sest Joh. 2 23 järel uskusid paljud tema sisse. Jerusalemmas tegi Jeesus haige Betesda järwe ääres terweks (Joh. 5). Sellele järgnes waielus waenulikkude Juutidega, kellel Jeesus oma isikust, Johannesist ja Moosesest kõneles.

** * Kui Jeesus oma jängritega Siidoni ja Tiiruse piirkonnas oli käinud ja tagasi tuli, käis ta wist 2 korda Jerusalemmas. Sellest jutustab Johannes: 1) Joh. 7-10 21: Jeesuse kõned oma isikust ja Juutide waenust tema wastu (lehtmajade pühal). 2) Joh. 10 22-38: Juutide wihaween Jeesuse wastu templipuhastamise pühal. Surma mõtetega lahkus Jeesus Jerusalemmast, Ehk oli ta siis ka Beta-

nias (Lk. 13 33-42).

* * * Omal wiimsel reisil Galileamaalt Juudamaale üle Samaria ja Perea sai Jeesus Betaniasse kutsutud, kust Latsaruse üles äratas (Joh. 11). Selle tõttu läks rahvajuhthide waen Jeesuse vastu weel suuremaks, nii et ta ära läks Ewraini linna, et säält ühes palwerändajatega põhjapoolt paasapühaks Jerusalemma minna (Joh. 11 53-57), Teeriku linnast läbi (Mt. 20 29-34 ja 11): pime Bartimeus, ja Lk. 19 1-10: Sakkeus. Siit läks Jeesus Betania ja Betwage poole, kust tema oma sammud püha linna poole juhtis. Sellega algab wiimne VI periood:

V. Jeesuse tegevus wäljaspool Galileaja Juudamaad.

† Esimesel tegevuse ajal Galileamaal sõitis Jeesus üle Genetsareti järwe Gergesea (Gadara) rahwa maale (Mt. 8 23-24 ja 11). Teel sinna waigistas ta tuule ja mere. Gergesea rahwas ei olnud wastuwõtlik Jeesuse vastu: omas ebausuis hakkas ta teda kartma ja palus teda ära minna: kurja waimu wäljaajamine.

†† Pääle jüngerite tagasitulekut missiooni töölt, läks Jeesus oma 12 jüngeriga Ida-Jordani maale, kus 5000 mehe söötmine oli (Mt. 14 13-21 ja 11). See koht oli arwa-

tawasti sääl ligidal, kus Jordan järwe woolab. Rahwa arusaamatus tuli iseõranis selles ilmsiks, et ta Teesust kuningaks tahtis walida; ka jüngrid ei õnud õiget arusaamist (Mr. 652). Niisugused olud sundisid Teesust oma jüngrid koha jälle üle järwe tagasi saatma; kus ta neile pärast ilmus (Mt. 14 22-33 ja 11).

††† Kui Teesus 5000 meest oli söötnud ja arusaamatus tema kõrgema tegewuse wastu rahwa juures weel suuremaks oli läinud, tahtis ta wööril oma jüngrid seesmiselt edendada ja läks Süidoni ja Tiiruse rajadesse, kus ta Kananeamaa naese tütre terweks tegi (Mt. 5 21-28 ja 11). Kümnelinna-maa kaudu, kus Teesus ühe kurdi terweks tegi, läks ta Genetsareti järwe äärde tagasi (Mr. 731-37).

†† Kui Jerusalemmas Teesuse waenlaste wiha tapmise plaaniks oli muutunud, läks Teesus Keiserea Wilipuse linna rajadesse, kus ta oma jüngrid eesolewa surma üle õpetas ja kus ta muutmine oli (Mt. 16 13-28, Mt. 17 ja 11). Surmast pidi tee wöidule wüima.

VI. Teesuse kannatamine, surm ja ülestõusmine.

Mt. 21-28; Mr. 11-16; Sk. 19 29-24; Joh. 12-21.

Sellesse ajajärku langewad tuttawad lood: pidulik soõt Jerusalemma, wõidmine Betanias j. m. Kas Jeesus sel puhul templit teist korda puhastas wõi on see taha-poolle lükatud esimene puhastus, ei ole selge. Sel ajal rääkis Jeesus oma wiimised tähendamisesõnad: wiinamäest, kuninglikust pulmast, talentidest, 10 neitsist; pidas omad kõned Jerusalemma häwitusest ja maailma otsast. Siin olid wiimised kokkupõrkamised wariseridega (kohturaha küsimus, Jeesuse mellewallast, Jeesusest kui Jaaweti pojast, surmute ülestõusmisest) kellele ta hirmsa ähwarduse kõne pidas. Jseärabis palju kõnesid on Johannusel: Püha Waimu töötamine, Kristus — õige wiinapuu, äraminek Isa juure, ülema-preestri palwe.

Süs järgneb tuntud järjekorras püha õhtu sööma-aja seadmine, Juudase äraandmine, Getsemane aialugu, wangiaõtmine, Jeesuse ülekuulamine suure koftu ja P. Pilatuse ees ning surmamõistmine ja ristilöömine üksikute waheljuhtumistega (Petrus, Barrabas, Siimon küreene linnast j. m.) See kõik sündis 30 a. ümber pärast Kristuse sündimist. Jeesuse suwejoonelisele surmaloole järgnewad wainnematmise- ja kõrged, imelised ülestõusmise-, ilmuniste-

ning taewaminemise lood, millest wäike osa weel Ap. tegudes on. (11-11).

Täiendawad selitused Jeesuse tegewuse näigust näeme meil, et ta esmalt laialistele ringkondadile, rahwa hulgate, oma uut, kõrget õpetust õpetas. Siis aga, kui säält poolt arusamatus ilmus, poliitilise Messiase riigi ootus ennast awaldas, pühendas ta ennast pääasjalikult tööle jüngrite ettevalmistamiseks oma kõrge- waimlise ettewõtte sihis. Kuigi ka jüngrite juures arusaamatust leidus, jäid nad ometi truudeks Jeesuse järelkäijateks.

Wõiks küsida: miks ei kuulutanud W. T. selgesti ette, et Jeesus kui Messias, s. o. wõitnud kuningas, kõrge- alandawamal wiisil kannatama ja surema pidi? See mõte oli ootawale rahwale loomulikult wiisil nii ütlemata wöoras. Jes. 53, kus alandatud „Jahwe sulase“ kannatamisest ja surmast, vähem selgelt ka ülestõusmisest ette kuulutatud on, ei tähenda kuidagi wiisi otsenkohe wägewa Messiase pääle. Wastuta wõib selle küsimise pääle järgmiselt: Oleks Jumala sõna Kristuse ehk Messiase surma täismöödul selgesti ette kuulutanud, siis oleks Jeesuse waenlased wöinud ütelda, et nad Jeesuse surma- misega ainult Jumala otsuse on täitnud, et wastutus

selte eest mitte nende pääle ei lange. Jumal ei wõi kõike päewaselgelt ette kuulitada lasta, et inimeste waba taktimist, hääle ehk kurjale, mitte orjastawalt oma otsustawa wõimu alla suruda; aga; kuudas tulewad lood kujunewad, seda teadis ja teab Jumal ette ära.

Imeks panna tuleb, kuudas Jeesus 2-3 aasta jook- sul, suure arusaamatuse ja waenu juures, oma õpetusele ja usuilmale jäädawa kaljualuspõhja wõis luua inimesesoo uuele waimu ja südame edule aastatuhandite jüürides. Sellis seisiski tema geniuse üliwõim. Korda läks see just ka sellel põhjusel, et Jeesus õige kaswatajana wõibimata teguwüisi, ritulist ümberpöörämist nõudis ja tihti wõimse päewa ja maailma otsa lähinemise pääle tähendas.

Usk Jeesuse Kristuse ülestõusmise-sisse on ristiko- guduses kõige suurem usk, pääusk. Jeesuse üles- tõusmist on mitmel wiisil, just ka ebawüisil katsitud selitada, kuid kõik need selitused ei rahulda ei usk- likku südant ega ajaloolist arusaamist jüingrite tege- wusest pärast Kristuse kadumist. Need selituse- katsed on järgmised:

1) Jüingrid olewat Jeesuse ihu hauast kõrwale toi- mitades ära peitnud. Juba ülemad preestrid haarasid

sellest mõttest kinni (Mt. 27 62-66, 28 13). See oletus lööb näkku sellele kõrgele aususele (ka lõpulikult Juudase juures, Mt 27 4) ja usulisele puhtusele, mida apostlid üles näitavad. Küll võisid autumad rahvajuhid rohke raha abil seda kuulujuttu käima panna (Mt 28 12).

2) Jeesus olewat warjusurma surnud. Selle vastu: Jeesus oli tõesti surnud (Mr. 15 44-45), mitte haavadesse esimeses reas, vaid rinnakorvi ja hingamise tegewuse lõpetamise läbi rippumisel, mis tema ära lümmatas. Sügaw odapiste kinnitas seda (Joh. 19 34-35). Kuidas oleks warjusurnu pääle ärkamist oma raskete haavadega wõinud näil. 10 wersta ära käia Emmause jüngritega (Sk. 24) ?

3). Jüngrid olewat wirastust (wisioni) näinud. Selle vastu: psühholoogiline aluspind puudus, sest jüngrite hinges ei paistnud lootuse elupäike, vaid möllas lootuseta surmaöö (Mr 16 8; Sk. 24 21-22). Ka on hulgaline üheajaline wisionide nägemine (Paulus nimetab üle 500 inimese, „kellest suurem hulk siamaale weel elus on“ 1 Kor. 15 6) ilmawõimata. Kas jüngrid tõesti nii totrad olid, et nad sellel juhtumisel ei oleks hauda läinud küsimä, sest nad teadsid küll, et wirastusi wõib olla (Sk 24 37)? Kas sarnased wirastused oleksid neid ja pärastisi usk-

linna waimustanud, petlikul wiisil Jeesuse „ülestõusmist“ kuulutades, oma elu tagakiusamistes jätma? Wüirastused ehk paljad luule mõlgutused ei ole talgi realset eluwaige wõinud luua, ja süin sai ometi midagi eluwaimsat ja wägewat loodud, nagu apostlite, iseäranis Pauluse tegewis seda suurel wiisil näitas.

Kui umbusk. tõendada tahab, et mõned lood Jeesusest wäljamõeldud olewat, siis seisab teisest küljest selle wastu nii paljude usklikkude läbielamised, kes usuwad ja tunnewad, et Jeesus elab nüüd ja igawesti, — läbielamised, mis neid uuele elule äratawad ja kaasa kisuwad.

§ 37. Jeesuse iseloom.

1. Jeesuse wälimusest ei räägi ewangelistid meile mitte midagi. Küll on aga kristlikus kunstis järgmine Kristuse kuju tüpilisens saanud: pikad, pähklekarwajuuksed, kõrwadest saadid siledad ja allapoole näharad, pääkael kaheli poole jaotatud; silmad waatawad kõrgete kulmude alt tõsiselt, suurelt ja selgelt oma ette.

Nii kujutatakse Kristust umbes 4. aastasajast kuuni meie ajani. Wagajutt teab rääkida, et Suukas, kes ka maaler olwat olnud, olla pääle Jeesuse surma tema

pildi maalinud. Ka olewat keegi waga naene Veronika Golgatali minevale Jeesusele oma higirätiku silmnäo arapühkimiseks annud, millesse Jeesuse näopilt olla jäänud.

Jääguigi Jeesuse kuju wiimisel põhjal teadmatusesse, üks asjaolu on aga kindel: suuremõjuline oli tema wäljanägemine igatahes, külgetõmbaw ja wangistaw häädele ja abiotajatele inimestele, peletaw ja suruarwajadele ja kiuslikkudele inimustele. (Pidalitõbine, kes Juutide kõwa käsu järel talgi ei tohtinud terwele inimesele läheneda, ütles Jeesusele: „Issand, kui sa tahad, wõid sa mind puhtaks teha.“ Mt. 82. Templi puhastamine Mt. 21, 12-13 ^{*)} Mr. 11, 15-19 ^{*)} Lk. 19, 45-46 ^{*)} Joh. 2, 13-17. Jeesuse wangiwõtmine Joh. 186). Tähtsal moodsul on just Jeesuse hinge- ja waimusuurus tema ülesastumisele haruldase mõju annud.

2. Kui meie Jeesuse hingeelu ainult inimliku moodsuga moodsame, siis lähed tema ülilihti sellest moodust üle. See Jeesuse üleinimline suurus tuli tema jumalikust olemisest.

Paneme nüüd Jeesuse hinge ja waimu omadusi pääjoontes tähele, nagu ewangelistid neid meile kirjeldawad.

Jeesuse elu oli Betlemast kuni Golgata mäeni täis

^{*)} Märk ^{*)} tähendab paralleelkirjeldusi.

puuldust ja kannatust ja see aeg, 2-3 aastat, mis ta tegew oli, täis wäsimata, iseennast kulutawat tööd, mille palk tihti arusaamatus ja weel rohkem otsekohene waen oli. Ei lohtinud Jeesus oma esimesed elutunnid kätkeis magada ega oma wümsed surmawoodil lõpetada. Palawa töö sees oli ta ilma waranduseta, koduta ja isamaata. Sindude ja rebastegi elu oli parem, Mt 8 19-20, Mr. 9 57-58. Püha linna asemel pidi Õlimagi temale öömaja andma, Sk. 21 37, Sk. 22 39. Kord ei tahtetud Samariamaal temale öömaja anda, Sk. 9 51-56.

Suur oli Jeesuse üksindus, mitte ainult, kui ta üksikus kõrbes ja kaugete mägede pääl ise wüvida tahtis, waid just inimeste eneste keskel. Nad ei saanud temast tihti aru, ka tema omaksed mitte (Mt. 13 53-58 //, Mr. 6 1-6 // Sk. 4 16-30; Joh. 7 3, 5; Mr. 3 20-21). Paljud suured mehed on püüdnud ja wõidelnud, et walitseja krooni kätte saada; Jeesus pidi selle wastu wõitlema, et arusaamatus, poliitilised Messiase lootused temale mitte krooni pähe ei suruks (Joh. 6 15; Joh. 7 2-5; Mt. 20 20-28 // Mr. 10 35-45). Tema kõige truimad naaslased jooksid ära peitu, kui teda wangi wiidi. Kõige selle juures ei olnud aga see üksindus kuski kurwameeleline, allajääw, waid tugew, jumalik-kõrge.

Üleiniimlik on Jeesuse ühtlusetunne Jumalaga, Nihasti esimene sõna tema suust, kui ta 12a. wana oli, kui wiimne ristipuul — tütest juhtumistest rääkimata — tõendawad seda. Sellega ühenduses seisis tema jumalik iseteadvus, sügaw ja selge. Wilipusele wõis ta ütelda: „Kes mind on näinud, see on Isa näinud“ (Joh. 14 8-9); ja julge Petrus pidi temale üttelema, seda jumaliku suu suu esimest korda tundes: „mine minust wälja, ma olen patune inimene.“ (Lk. 58).

Sügutaaw on Jeesuse kaastundmus. Kaastundliku südamega kutsus tema kõiki waewatuud ja noorma-
tuud oma juure, kogus nad oma ümber, sest nad olid nagu lambad, kellel karjast ei olnud (Mt. 1128; Mt. 1532 11, Mr. 82, Mt. 935-36); kaastundliku südamega aitas ta ja tegi terweks haigeid ja wigaseid, iseäranis pidalitõbilisi, kes inimeste seltskonnast wälja tõugatud olid, keda igaüks riwidega emale peletada wõis kui Jumala wande all olijaid; kaastundliku südamega seisis Jeesus surmasaagi juures Naini linnas ja Betanias (Lk. 713; Joh. 1133-35); silmapisaratega mõllus tema Jerusalema tulewiku pääle (Lk. 1941).

Arusaamata suur on Jeesuse tasandus ja meele-
hu. Jairuse majas lasub ta enese üle naerda (Mt 924 11)

Mr. 540), äraandja Juudasale ei ütlenud ta ühtegi kar-
mi sõna (Joh. 12 4-8; Mt. 26 20-25; Joh. 13 27); nende
vastu, kes teda kõige alatumal ja tootemat. wiisil pil-
kasid ja teotasid, oli ta wait (Mt. 26 62, 67; Mt 27 14, 27-
30, Lk. 23 9); neid, kes tema ristipuu külge löid, ei need-
nud tema ära, waid palus nende eest, neid wabanda-
des (Lk. 23 34).

Imestamise wääriline on Jeesuse südanepuhitus
ja otsenohesus. Küll luurasid tema waelased ta
järel, et kawalate küsimuste läbi midagi temast wäl-
ja meelitada, mis warju tema pääle wõiks heita, kuid
ilma asjata, — ümberpöörduid: Jeesus paljastas neid
ja rebis selgete tõesõnadega silmarirjakatte nende
warjatud, walelikult olekult ära. Seda wõis ainult
inimene teha, kellel enesel pattu ei olnud (Mt 21 22-27,
Mt. 21 23-32, Mt. 23 15-22, Mt. 23).

Kõige kõrgemal seisab Jeesuse armastus. Kõik
tema elu oli püramata armastuse elu, mis wäsimata
teistele kõige paremat tahtis anda ja tänamata ja au-
saamata meele pääle ikkagi sellisama armastusega
wastas. Tema wihasemad waelasedki pidid seda tun-
nistama: „Muid on tema aidanud, iseennast ei saa
tema mitte aidata.“ (Mt. 27 42). Nad ei saanud aru,

et Jeesus võis tahta iseennast teiste pärast nende waenlaste eneste pärast mitte aidata. Jeesus armastas inimesi nende wanaduse, sugu, seisuse, kutse ja rahwuse pääle waatamata. Tema armastus ei olnud sääl juures mitte pehine tundmus, mis hääd ja kurja inimestest ei lahutanud, waid kõlbline armastus, mis inimesi parandada tahtes ja neile sellepärast terwendawat tött ütles (Mt. 8 18-22, Lk. 23 27-31, Joh. 2 23-25, Joh. 3 2-3, Joh. 4 16-19). Sellepärast käis just ka haigete ihuline terwenkstemine käsikäes hoolitsemisega nende hinge eest (Mt 9 2, 22, 28, Joh. 5 14). Jeesuse kannataw alandus ja tasandus seisawad kõige ilusamas kokkukõlas tema jumaliku armastusega.

3. Ülewalnimetatud Jeesuse iseloomu pääjooned kirjeldavad meile tema tundmuse ja tehtmise iseäraldusi. Paneme nüüd ka tema õpdamise ja mõtlemise wiisi tähele.

Iseloomulik on Jeesuse mõtlemine looduse üle ja tema nähtuste tähelepanemine. Jeesusel oli wõimalust küllalt seda teha: „tema linn“ Kapernaum, oli kena Genitsareti järwe ääres, mille laintel ta tihti soitis; mägi ja kõrbi, wiljarikas jõeorg ja kiwine kõrgus, nurm ja põld, wiinamägi ja karjamaa olid ühel wiisil temale tuttawad juba Natsareti päiwist. Iseäralik on, et Jeesus looduses kõige rohkem wäikseid ja lihtsaid asju ja seindmusi tähele pani ja suurtest enamasti wakis. Ta ei rääkinud lõwidest, kotkadest, Sibaroni suuwest puudest, pihksest ja suurtest häwitustest, nagu seda wanad prohwetid

tegid, waid wäikesetest wärblastest, rebasest, sinipi iwakusest, wäikesest pärlist, soolast, wäija lillikusest, ohakatist, umbrohist, juuksestest j. n. e.; ainult üks-kaks korra, nagu mööda minnes nimetab tema ka suuremaid loome ja nähtusi: kotkast, hunti, tormi, weeputust. Ka sääl, kus tähtis ja suur aine seda nõudis tegi ta seda, näit. kõnes maailma lõpetusest Mt. 24 Mr. 13 ehk Sk 215-36.

Ka inimeste töös ja majapidamises pani Jeesus harilikna, lihtsaid külgesid tähele. Ta rääkis kõige rohkem põllutööst, karjataswatuses, kalapüügist, küllwanisest lõikusest, lammastest, noodast, küünlast, haputaigast, drahmarahast, seelastest j. n. e. Niisugust Jeesuse omadust õpetamises tuleb selle läbi seletada, et tema ikka kõige esmalt ja kõige rohkem seda tähele pani, mis kõige ligem oli; ja ei arwanud seda mitte halvaks; ka nägi Jeesus isegi wäikeses asjades ikka midagi suurt. Jumala tarkust ehk armu, ja ta tahtis inimeste kõige lähemat ümbrust mõjuwalt ja selgesti kõnelda panna. Selsamal wiisil waatles Jeesus ka inimeste elu. Ta juhtis ja sundis inimesi ikka esolewa, kõne all olewa asja üle, tehti just rääkija enese isiku üle selgesti järele mõtlemat ja tabas neid haarawate küsimistega, kui nad teda meelitama ehk kiisama tulid (Nikodemus, Samariamaa naine, wariserid ja kirjutundjad). Kalendas Jeesus tihti just nende juures kõrgemat elu, kes harilikult halvaks said peetud, näit. Samaria rahwa Kaanunimaa naise, paganausulise püüliku ja laste juures. Ükski teine usk ei tunne niisugust halastust waeste ja wilitate wastu kui Kristuse õpetus.

Et kõige suure juures Jeesusel ülitaw inimeste loomelundmine oli, näitawad meile nii paljud juhtumised.

Jeesuse õpetamise wiis oli läbi ja läbi näitlek ja dustaw, mõtterikas ja tabaw. Ta ei rääkinud laialise hoozga nagu prohwetid, ega ka mitte mõttetarga kiisusega.

Ebrea kirjeldamise ja õpetamise wiis oli ta mõnes asjas

maha jäänud, näit. mõliti paralleelismuse (üks eranditest on Mt. 7:2). Tasundis kuuljaid kaasa mõtlema ja kaasa otsustama nende, enni terase mõistuse najal ja abil (Lk. 7:40-48, Lk. 10:2-37). Jeesuse kõned ja õpetused olid suuremalt jaolt lühikesed ja tühidus näid selle ehk teise läbielatud sündimuse külge (näit. terasestigimine hingamise päeval Joh. 5:9; 9:14), selle ehk teise küsimuse külge (kõne viimise aja üle templi hooni waatamise juures, Mt. 24 // Mr. 13 // Lk. 21). Sellepärast olid kõis tema sõnad eluäärsked, täis tegelikku jõudu. Ükski enne ega pärast teda ei ole niisuguse suurjoonulise, geniaalse osavusega õpetanud. Ainult Sokrates tulistas niisuguse õpetamise viisiga Jeesust meelde, ilma et tema oleks võtnud selle wainuandega terawelt inimrestesõõle midagi jäädawat pakkuda.

Kõige selle juures on Jeesuse geniaalne luulekujutus suuremata tähendamise sõnu loonud, mis teraw inimrestesõo kadumata kuldwaraks on saanud, koolilise elule lihtinimesele ja targale. Tähendamise sõnu on ewangeliimites täiel kujul 35 ümber alal hoitud. Sühemaid kujukaid wõrdlusi ja pilta on palju rohkem.

Jeesuse mõtlemissi wiis, loogika, on sügaw ja teraw, lühikene ja omati palju ütaw, tihti teaduslise loogika reeglite järel käiw. Nii tarvitab Jeesus tihti järgmise wõrdlusi järeldusi, analogiaid:

1) Väiksemalt suuremale (conclusio a minori ad maius): Kui juba ühe lamba ehk drahmaraha leidmise üle inimreste juures suu rõõm wõib olla, seda enam tuwas patuse ümberpöörmise üle, Lk. 15:3-10. Ka Mt. 12:11-12; Lk. 7:40-47, Lk. 14:5.

2) Suuremalt väiksemale (a maiori ad minus): Sõnnud ei küllwa ega laika ja omati ei ole neil häda; seda vähem tohib häda inimeste juures olla, kes küllwawad ja lõikawad, Mt. 6:26. (Sõnn on na ümberpööratud järeldus — väiksemalt (lindudest) suuremale (inimestele). Ka Mt. 6:23.

3) Paremalt paremale (a peiori ad melius): Kui kujud inimesed oma lastele, kes neid paluvad, näit. mitte kiwi teiva asemel ei anna, seda enam annab siis hää Jumal inimestele häid andid, Mt. 79-11. Ka armastas Jeesus kolmanda (võimaluse) wäljaheitmist: "Emmekumb - kas Jumal ehk mammon, mitte mõlemad, Mt. 624. Ka Mt. 716-17, Sk 1123.

Mitte harwa ei leidu Jeesuse juures paradoksaalseid (= üksteise vastu käiwald) ütelsi, mis wäga mõju rää on. Neis on kaks üksteise vastu käiwald mõistet mõnikord ühe ja sellesama sõnaga ära tõhendatud, mille teise, sügawama tähenduse enne peab üles leidma, et mõte selgeks wõiks minna:

"Kes oma elu (s.o. maapäälset) tahab hoida, see kaotab ta (s.o. taewase); aga kes oma elu (maa pääl) minu pärast ära kaotab, see leiab ta (taewas)" Mt. 1625.

"Paljud, kes esimised on (selles elus), peawad wiimised olema (taewariigis), ja kes wiimised, esimised" Mt. 1930.
Ka Mt. 2312.

Juba Jeesuse kaasaeqlased jaidid, tummistama, et tema neid kui niisugune õpetas, keelil mõelwald oli ja ei mitte nõnda kui kirjajätundjad. Rahwas ehmatas tema õpetuse pärast (Mt 728, 29). Ükski inimene ei olewat ialgi nõnda rõõminud kui see inimene (Joh. 746).

Jeesus on kõigiks aegadeks inimuse täiuse eeskujuks saanud oma hinge ja waimu elu poolist, kuigi see eesküju meile nii paljudes osades kättesaamataks jääb, sest et selle inimuse Jeesuse sees Jumala Poeg oli: Selle ühenduse tõttu sai tema, ise kõige suurem ime omas ilmunnises, elus, kannatamises, surmas ja ülestõusmises; imiteerijaks oma kaasaeqlastele

ja inimesesoo lunastajaks, kes aja ja igaviku, inimese ja Jumala omas olemises ühendab ja igal ajal inimesi Jumala juure juhatab ja igaviku püridesse tõstab.

Tähtendus: Jeesusest Kristusest kui Õnnistagijast ja Lunastajast kõneleb katekismuus ewangeliumide ja epistlite põhjal.

§ 38.

Apostlite teod.

(28 päätunni.)

Apostlite teod on umbes paar aastat enne 70. a. Suurkase kirjutatud ja tema ewangeliumi, „esimese raamatu“, järg – tema „teine raamat“. See raamat kirjeldab meile esimese ristnõuduse saamist, edenemist ja laialtlaotamist üle Samariamaa ja Antiokia linna Väikse-Aslasse ja Europa mannermaale, iseäranis Grekamaale ja Rooma linna. Raamatu teema seisab Issanda sõnades: „Teie saate wäge, kui Püha Waim teie pääle tuleb, ja peate minu tunnistajad olema Jerusalemas ja kõigil Juudamaal ja Samariamaal ja maailma otsani“ (18).

Esimeses raamatu jaos (1-12) on Petrus keskis, teises (13-28) – Paulus. Tähtsamad kirjeldused on: Püha Waimu wäljawalamine (2), Sauluse ümberpööramine (9, ka 22 ja 26), Apostlite konwent (15), Paulus

Atena linnas (17) ja Roomas (28.17-31). Päält Petru-
se ja Pauluse on ka teistest apostlitest kõne: Johan-
nusest ja Jakobusest, noolekandjast Stefanusest (7)
ja Wilippusest (8).

II. Opetuse raamatud.

§ 39.

A) Apostel Paulus ja tema kirjad.

Ap. Paulus sündis Tarsuse linnas, Väikse-Asias,
Kilikia maakonnas. Ta oli Benjamini soost. Tema
Juudi nimi oli Saulus (Saul), Roomlased ja Greek-
lased nimetasid teda - ühe hääliku muutmisega - ka
Pauluseks (= väikene). Oma hariduse sai ta Jerusalemas
kuulsal Gamalieli juures. Ta kuulus wariiseride partisse
ja sai määratsejaks kristlaste tagariiusajaks. Jeesu-
se ilmumine Damaskuse linna juures sai tema elu-
pööraks, ta pidi Issanda äravalitsetud riistaks saa-
ma (umbes a. 35). Damaskuses ja naabruses olwas Ara-
bia kõrbes wiibis tema siis 3 aastat. Siit läks ta lü-
hikeseks ajaks Jerusalemma. Nihasti sääl kui siin
kiusasid teda Juudid taga. Siis läks ta oma koduma-
le, Kilikia maakonda, kus ta mõne aasta wiibis ja

*) II Kor. 5.16 järel on Paulus Jeesust ehk enne tema surma
ja ülestõusmist näinud.

wõttis Antiochia linnast ühes Barnabuga I missiooni-teenonna ette (Küpruse saar, Perge, Antiochia Pisidiamaal, Ikonla, Süstra, Derbe ja peaagu sedasama teed mööda tagasi). A. 50 läks ta apostlite konwendile Jerusalemma, kus otsustati, et pagana soost kristlastele mitte ei pea Moosese käskude inet pääle panema.

Umbes a. 51-53 wõttis Paulus II missiooni-teenonna ette (Antiochia, Süria, Kililia, Wrigia ja Galatia maa-konnad, Troase linn, Makedoniamaa Wilippi linnaga, Tessalonika, Beröa, Atena, Korintus (1/2 a), Ewesus, Keisarea, Jerusalemi, Antiochia).

A. 54 ümber kuni 58. a. läks ta III missiooni-teenonnale (Antiochia, Galatia ja Wrigia maa, Ewesus (üle 2 aasta), Makedonia, Korintus, Troas, Milet, Tirus, Keisarea ja Jerusalemi). Jerusalemas tekkis Pauluse wastu Juulide massamine. Ta wiidi maawalitseja kohtu ette Keisarea linna, kus ta 2 aastat oli (umbes 58-60). Et Paulus sääl kui Rooma kodanik keisri kohut nõudis, wiidi tema Rooma linna, kus ta 2 aastat kurnis wabalt wõis töötada (umbes 61-63). Arwatawasti sai ta siis wabaks ja reisis esmalt hommikumaale (Kreta, Makedonia, Wäine-Asia) ja siis Hispaniamaaale, kus ta teist korda wangi sai wõetud, Rooma wiidud ja

surma mõistetud umbes a. 67.

Paulus oli ilma perekonnata, elutas ermast oma ameti kõrval ka sellest, et ta telgi waiibaid kudus. Ta ei olnud kindla terwisega inimene (wist oli tal ükski nerwihaiigus, II Kor. 125-9).

Kolm asjaolu olid Pauluse usuelus ja missiooni töös tähtsateks teguriteks: 1) tema wägew ja sügaw südamehing Jumalale elada, mis Juuda usust, selle aja kõige kõrgemast ja puhtamast usust, tuli ja tema weel kõrgemale, ristiusu juure wiis; 2) Greeca keele oskamine ja tutvus selleaegse kõige kõrgema haridusega, milleks Greeca haridus oli; 3) Rooma kodaniku õigus, mille läbi ta keisri kohut nõudes, Rooma linna pääsis ja ka enne seda suurema kaitse all oli.

Ap. Pauluse ja ka teiste apostlite kirjad on selle sõna päris mõttes kirjad (Greeca ja Ladina keeli „epistola“ = kiri, nagu ka sõna „raamat“ Wene sõnast *упанова* = „kiri“ tulles). Kirja hõlmatuses on harilikult öeldud, kes kirja kirjutas ja kellele. Siis on eranniste kõne sellest, mis asjaolu põhjust andis kirjutada, ja siis järgneb päris sisu. Lõpuks on terwitused, mõninord paljude nimede

nimetusega; na nimetab kirjakirjutaja enmast wahist weel nord ja lõpetab kirja Jumala kiitusega ehk Jumala õnnistuse soovitusel. Mis kirjade pääsisusse puutub, siis ei ole see suuremalt jaolt mitte igapidi korraldatud mõtete ja terwe õpetuse arendamine, waid siin tulewad üksikud õpetusetükid manitsustega läbi segamini ette. Peaaegu, on iska need ehk tised koguduse elulud õpetusetükkide kirjutamisele põhjust annud.

Siin tahame meil ap. Pauluse kirjastd selles järjekorras ligemalt tähele panna nagu nad ajajooksul on tekkinud.*)

§ 40:

2 kirja Tessalonika rahwale

(5ja 3 päätükki.)

I Tess. on II missiooni- teekonnal (a. 51-53) Korintusest kirjutatud. Paulus awaldab selles kirjas röömu koguduse usuelti häa edu üle, räägib südameelikult armastuse ja waimu sidemest, mis tema ja tema kaastööliste ning koguduse wahil on. Paulus manitseb kogudust puhtasti, ausasti ja pühasti elada, Kristuse tulemist oodates, nelli päew, otsenkui waras

*) Ap. Pauluse kirjad woiwad na selles järjekorras läbi wõetud saada, nagu nad Ilus Testamendis on.

öösi tuleb." 5 päätükki, mis sellest ootamisest räägib, on täis kõige kõrgemaid, südamelikumaid ja tõsisemaid manitusi. (Päewa, mitte öö lapsed; iseneskine trööstivaine; armastus ja rahu walitsegu koguduses; rõõm, palwe, tänu, waimuelu, hääduse poole püüdmine elagu ja kaswagu; rahu Jumal, kes ustaar on, pühitsegu kõiki).

II Tess. r., Korintusest pärast I Tess. r. kirjutatud, käib sisuliselt esimese kirjaga kokku, muud kui seda wärskust temal ei ole nagu I. Tess. r. Katahob Paulus selles kirjas neid kaineštada, kes Issanda päewa ootel tööd ei teinud ja tühje asju ajasid. Enne seda päewa peab weel „ärataganemine ja patu inimene, hukatuse poeg“ ilmuma, „kes ennast tõstab üle kõige, mis Jumalaks hüütakse, nõnda et tema kui Jumal Jumala templisse istub, nagu oleks tema Jumal.“

§ 41.

Kiri Galatia kogudusele.

(6 päätükki.)

See kiri on III missiooni-teenonnal (54-58) Ewesuse linnašt umbes a. 55 kirjutatud. Paulus paneb imers, et Galatlased endid ära lasewad pöörata teise „ewangeliumi“ läbi. Ainult Kristuse ewangeliumil on eluõigus. Apostel kirjeldab 1. ja 2. päätükis, kuidas tema omas elus

selle ewangeliumi teenijaks sai. Ta on Galatia rahwa „silmae ette ristilöödud Jeesuse Kristuse otsegu nähtawat kombel seadnud“ (31). Ainult need saawad õigeks Jumala ees, kes nagu Abraham usuvad mitte käsuseaduse läbi. Galatlased olid nimelt Juuda rahwa wiisil jälle iseäralisi päiwi ja pühi pühitsemna ja muid wanu kombeid täitma hakanud. See nurastas Paulust seda enam, et tema wiibimis ajal Galatlaste juures oleksid nad waimustuses „oma silmad pääst wälja riskinud ja Paulusele annud, kui see võimalik oleks olnud.“ (415).

5. päätükis on terve rida pattusid ja ebawoorusi, nende järel woorusi nimetatud, mis Galatlasi peab ajama „waimus käima, et nemad mitte liha himude järel ei teeks ... Waimu wili on armastus, rõõm, rahu, pikko meel, heldus, huädus, traudus, tasandus, kasinuis.“

Paulus awaldab ennast selles kirjas kui usutuline ja wõitlusejulge iseloom. Meie tunneme, et iga sõna taga suur iseloom, usukangelane, seisab. Ülendawalt kõlab Pauluse tunnistus: „Argu mulle seda sündigu, et mina muust asjast peaksin küttema, kui aga meil Issanda Jeesuse Kristuse ristist, mille läbi maailm mulle on risti löödud ja mina maailmale.“ (614).

§ 42.

2 kirja Korintuse kogu dusele.

(16 ja 13 päätükki.)

1 Kor. r. on Ewesusest umbes a. 56 kirjutatud, II Kor. r. — Makedoniamaalt umbes a. 57.

Korintus oli suur, rikas ja uhke kaubanduse linn, milles kõiksugu inimeste läbikäimine ja kogumine väga elav oli ja kõiksugu uued õpetused ja uued, paganausu kõlbmatad elukombed kerget vastuwõtmist leidsid. Ka ristiusu õpetus Pauluse läbi oli poolehoidmist leidnud; kuid koguduse edu ahwardas parteiliku waimi: oli Pauluse, Apollo, Keewa ja Kristuse poolehoidjaid olemas. Ka tahtis Greeka tarkus Kristuse õpetusega wõistelda ja ei suutunud ristilöödud Kristusest, kes Greeklastele jõleduseks oli, aru saada. Kõige selle vastu räägib Paulus oma 1. kirjas südikalt, sääl juures Kristuse sulaste au ja tähtsust kaitstes. Siis astub tema üksinate jämedate pattude ja ebakombete wastu wälja: ta mõistab terawalt kõlbmata elu nähtusi hukka ja kristlaste käimist paganate koheldes; tema ei kiida hääks õpetust, mis Korintuses abi elu seisuse wastu wõitles, keelab ebajumalate ohwitliha söömist ja osawõtmist ebajumalate teenistusest; apostel noomib kogudust sellipärast, et ta wendade armastuse-sööma- aega lügjoonuse- ja söömise läbi roojastab; paljud arwasid, et iseäralised waimuanded, prohwetlik ettekuu-

lutamine ja keeltega rääkimine ülitähtsad ristiusu tundemärgid olvad; nende annete ülehindamise vastu räägib ap. Paulus ja näitab 13. peatükis, koortõukas ja mõttesügavast armastuse rüütuses, teed, mis kõige ülem on.

13. peatüki sisu. 1-3: Inglise ja inimeste keeltega rääkimine, prohveti väim, suur teadmine, vägev usk, vara ja iseenese ohverdamine ilma armastuseta on kasutu ja tühi. (1. salm: „kui ma inimeste ja inglise keeltega räägin, aga mul ei oleks armastust, siis olenin mina wakk, mis kumiseb, ja kellune, mis heliseb.“)

4-7: Armastuse iseloomustamine: armastus on pikameelne, heline, hilde, ilma kadedusest, suurusstamisest, küllest, ilma wiha ja kättasumise hirmest, tõeline; ta wabandab, usub, loodab kõik.

8-13. Meie elu ja teadmine on tumedad, poolrõud ja koduswad; ainult usk, lootus, armastus jääwad ja wiivad täiuselt; kõige suurem niist on armastus.

Edasi noomitakse apostel kogudust korratusti pärast, mis jumalateenistuses ette tulewad, ja umbusu pärast, mis Kristuse ülistamisega usku, seda ristiusu nurgakiwi, tahab tühjaks tunnistada (15 ptk). Tõlise manitsusega lõpetab apostel: „Wälwane, seisne usus, olge kui mehed, saage kangeks!“

II Kor. raamatust näitab ap. Paulus oma apostliku ameti tähtsust nende waenlaste vastu koguduses, kes tema isikust ja tööd wähenaldasid ja teotasid. Paulus näitab, kuidas Jumala arm tema nõrkuses suureks on saanud, kuidas tema on kannatanud ja waewa näinud (11 ptk): palju

koopa saanud (35), 1 kord kiividega wisatud, sage dasti
sumnahädaohus olnud, 3 korda merihädaohus olnud,
palju hädaohutuid teekondadel läbi teinud; ta liha
sisse on „okas antud, suadana ingel lööb teda“ - see
käib küll ühegi nerwihaiguse kohta. 12. päätükis rõu-
gib apostel waimus wibimisest kolmandas toewas, kus
ta ärarääkimata sõnu kuulis.

§ 43.

Kiri Rooma rahwale.

(16 päätükki).

See kiri on Korintusest III missioni-teekonnal kirju-
tatud umbes a. 57. Ternal on 2 jagu:

I. 1-11 ptk.: õpetus õigekssaamise üle Jumala ees.

II. 12-16. manitsused (ristiiniimuse uus elu olgu
täis armastust, rahu ja rõõmu; walitsegu
sõnakuulmine ülemate vastu ja nõtra-
dega olgu kannatust; lõpuks on pikk
rida terwitusi).

II jagu on kõige tähtsam õpuiüsetükis ristiisu üle
ap. Pauluse kirjade hulgas; mis Galatia kirjas lühidalt
isu tähtsuse kohta on öeldud, see esineb siin täielisel
kuul. I jao sisu on pääjoontes järgmine:

a) 1-4 päätükini:

Jumala wiha ja armu ilmutamine Juutide ja pa-
ganate üle.

1. ptk. Kristuse ewangeliumi kuulutamine on ap. Pauluse kõrge ülesanne. Ta rahetseb, et ta veel mitte ise ei ole Rooma linna wõinud sõita. Siis järgneb raamatu teema: „Mina ei hõbene Kristuse ewangeliumist mitte, sest see on Jumala wägi õndsaks saamiseks igaühele, kes usub, niihästi Juutidele esite kui ka Greeklastele. Sest temas ilmutatakse Jumala õigust usu läbi uskumiseks, nõnda kui kirjutatud on: Aga õige peab usust elama!” (116).

Siis kõneleb ap. Paulus paganate kõlbmata ja hukkaläinud elust Jumala wiha all, mida tema enne oma armu on üwaldanud.

2 ptk.: Ka Juudid seisawad Jumala wiha all, nad ärge mõistku mitte kohut paganate üle, sest nemad kellel käskude läbi suurem wrusaamine on, „teewad sedasama”.

3. ptk.: Juutide tähtsus; käsud ja teod, uus Jumala õigus.

S. 1-8: Juutide tähtsus: a) nad on Jumala sõna (tõetuste) kandjad; b) nende käsutähtsuse puudus ei ole mitte liig suure Jumala nõudmise süü, waid ta on inimeste paratamata jõuetuse tunnemärk.

S. 9-20. Käsud ja teod: a) kellelgi ei ole wabandust Jumala ees; ei ole kedagi, kes õige on, mitte ühtainustki; kõik on ära eksinud, jõe ja ära kihwtitud on nende rääkimine, nad on nõbedad kurja tegema, nad ei tunne rahu ega jumaluskartust; b) käsuseaduse tähtsus: käsuseaduse tegudest ei mõisteta ühtegi liha tema (Jumala) ees õigeks, sest käsuseaduse läbi tuleb üksnes patutundmine.

S. 21-31: Uus Jumala õigus. Jumala poolt on inimestele

uus õigus valmistatud ja antud ja Jeesuses Kristuses ilma käsuseaduseta ilmutatud: Meid „mõistetakse armust õigeks ilma oma teenistusest, lunastuse läbi, mis Jeesuses Kristuses on.“ Selljparast arvame meie, et inimest õigeks mõistetakse usu läbi ilma käsuseaduse tegeudeta.

4 ptk.: Usu eeskujud on juba W. Testamendis olemas — Abraham, kes uskus, et temal suurearvulise sugu saab olema, ilma et temal juba poega oleks olnud: „Jumal arwas temale seda õiguseks“ (1. Mr. 15). Abraham on kõigi usklikkude isaks saanud. Ka Taawet räägib Jumala armust, mis meile meie patud andeks annab: „Õnnis see mees, kellele Jumal pattu süüks ei arwa.“ (L. 32, 1-2)

b) 5. - 8. peatükini:

Usu-õiguse wili.

5. ptk.: Rahu Jumalaga; nagu patt ja surm ühe inimese läbi tuli, nü ka elu - teise Adami läbi, kes Kristus on.

6. ptk.: Kristusega peame meie suurema pattudele ja üles tõusma uuele elule.

7. ptk.: Usu õigus teeb käsuseadusest wabaks, aga wõitlemine liha ja waimu wahel peab ikka edasi kestma.

8. ptk.: Usklikud on hukatusest päästetud, nad elawad waimus, neil on Jumala laste põlw ja õnnis lootus ka wõltsustes.

c) 9. - 11. peatükini:

Israelli ja paganate suatus.

Israeli endine wäljawalik Jumala läbi ja nüüdne paganate wulimine on Jumala armu tegu, ei kellegi teenusega kiitlemise ast. Wiimaks peab Israel jällegi wastu wõetud suama.

Kiri Rooma rahwale on ise äranis tähtis ewangeliumi kirikule: usupuhastajad Lutherus, Kalwin ja teised on pääasjalikult selle kirja põhjal usupuhastuse põhjusmõtte maksma pannud: armust, ainult usu läbi („sola fide”) Jeesuse Kristuse sisse suame meie õndsaks, mitte tegude läbi; wiimased on ainult usu wili Jumala kiituseks.

§ 44.

Ap. Pauluse wangipõlwe kirjad.

Ap. Pauluse wangipõlwe kirjad on järgmised: Ewesuse, Kolossuse ja Wilippi roogudusele ja üksikule isikule, kelle nimi Wilimon oli. Nad on Roomast apostli esimese wangipõlwe ajal kirjutatud umbes 61. — 63. aasta jooksul, nimelt selles järjekorras: Ew., Kol., Wilm. ja Wil.

1. Kiri Ewesuse roogudusele.

(5 päätükki).

Ewesuse linnas oli paganausul suur wõim, juba selle pärast, et sääl Diana suurepäraline tempel oli, mida 7 maa ilma ühe sekka loeti. Ka oli siin elaw inimeste liikumine nagu Korintuseski. Sellest siis ka tuli, et Ewesuse risti

kogudus waleõpetajate ja määratsejate läbi sai segatud. Sellepärast panis ap. Paulus selles kirjas iseäralist rõhku Jeesuse Kristuse tähtsuse peäle, kelle sees „ Jumal meid on ära walitsenud enne maailma asutamist (14), kelle sisse Jumal „ kõik on kokku wõtnud, mis taewas ja maa poal on ” (110), „ kelle jalge alla kõik on pandud, mitte ainult selles, waid ka tulewas maailmas, kes pääks on seatud kogudusele, kes Jeesuse ihu on, selle ihu, kes kõik kõiges täidab ” (121-22). See mõte, et Kristus oma koguduse pää on ja usklikud - keha liikmed, tuleb selles kirjas mitu korda ette.

Õpetawate mõtete kõrwal seisawad manitsused. püha elu elada, mitte nagu endises paganlikus elus (hoorus, roojus, ahnus, häbematus, jõe kõne, kõlawatu nali, joomine). Iseäraldi manitseb apostel mehi ja naisi ja wõrdleb abielu wähekorraga, mis Kristuse ja koguduse wahel on, ka saawad lapsed, kaswatajad isad, sulased ja isandad manitselud. Üldse manitsedes ütleb apostel, et usklikud usukilbi, õndsuse raudkübara ja waimu määga endid wõitlusele walmis seaksid (516-17). Apostel ise teeb oma tööd ahelates (520).

2. Kiri Kolossuse kogudusele. (4 päätükki).

Kolossuse kogudus oli Frügia maal (kesk Väike-Asias).

Selle koguduse asutas keegi Epafras, Pauluse, kaassu-
lane. Paulus ise ei ole kordagi sääl käinud (21). Kirja
peasisu on Jeesuse Kristuse ilendamine, kes jumaliku
täiusse ja eluwoimu kehastus on, kes „enne kõige loodust
sündinud, kelle läbi ja kelle poolt kõik loodud on, kelle
sees kõik koos seisab“ (115-20). Tema on oma koguduse
pää. „Tema sees on kõik tarkuse ja tundmise warandus
warjul“ (23). Keegi ärgu petku kogudust „kawala kõnega“,
ärgu wõtku teda wangis „mõtteteaduse ja tühja pettuse
läbi, mida inimesti arwamiste ja maailma algolude
pääle põhjendatakse ja mitte Kristuse pääle, kelle sees
kõik Jumala olemise täius ihulikult elab“ (24, 8, 9). Pau-
lus nimetab järgmisi waleõpetusi ja walekombeid, osalt
Juuda usust wõetud: ihu piimamist, inglite kummarda-
mist, söökide ja jookide walikut ja Juudi pühade pääle
rõhku panemist, wainu kõrkust, mis nägemiste pääle uh-
ke on. Sellele järgnewad siis umbes samasugused manit-
sused nagu Ewesusegi kogudusile, nagu mõlemate kir-
jade sugulus sisu poolt ka muidu suur on. Paulus saa-
dab teowitusi ka kaaswangide poolt, kes tema abilised
Jumala riigi töös on; nende hulgas on ka „arst Luu-
kas“ nimetatud (414).

3. Kiri Wilemonile. (1 päätükk).

Wilemon, wist kõrgemast soost isand, lüis armastust ja usku, elas arwatawasti Kolossuse linnas. Üks tema orjadest, Onesimus, oli tema juurest ära põgenud, Rooma linnas sai Paulus temaga tuttavaks ja pööras ta ristiusku. Onesimusega saatis Paulus selle kirja Wilemonile ja palus armu tema eest. Wilemon wõtki teda kui apostli südant wastu (s. 12), ka mitte enam kui orja, waid kui armsat wenda. Paulus awaldab lõpuks lootust, et ta neile suab tagasi ringitud (s. 22).

14. Kiri Wilippi kogudusele.

(4 päätükki).

See kiri on wangipõlwe lõpu poole kirjutatud. Wilippi linn oli Maqedonias ja Paulus asutas siin esimese ristikoguduse Euroopa pinnal. Kiri hakkub terwitusega peäle, millele apostli tänu Jumala wastu järgneb selle eest, et ta ka wangis kindel on ja armastusega ja waimu ühenduses koguduste peäle wõib mõelda. Kristusest rõõgib ta iseäranis kui kannatuse eeskujust. Temal oli Jumala nägu, kuid ta jättis selle maha ja wõttis enesele sulase näo ja sai inimeste swinaseks, ta leiti wäljaspidise olemu poolest kui inimene ja abandas iseennast ja sai sõnawõllikuks surmani, päälegi risti-

surmari". Sellepärast on Jumal teda üliwäga ülen-
danud (25-11).

Pauluse enese meeleolu kirjas on elutiidimus ja
igatsus ühenduse järel Kristusega: „Kristus on mu elu
ja surm on mu kasu“ (121); „Mina igatsen siit. lahku-
da ja Kristuse juures olla“ (123). Selle kõrwal on tema
lootus kindel, et tema elama jääb koguduse edenemiseks
ja usu röömuks (125). (Pauluse kohtuasi oli wist lootuse-
rikka poore saanud).

Keegi Epafroditus, kes Wiliippi koguduse rahakor-
janduse Paulusele toi, peab pädle raskest haigust Pauluse
terwituse ja tänuga jälle tagasi Wiliippi linna minema.
See kogudus oli ainsam, kelle käest apostel rahaabi
wastu wõttis. Ka sellis kirjas hoiatab ap. Paulus kogu-
dust Juudi usust tekriwate walcõpetuste eest.

Kiri Wiliippi rahwale on ap. Pauluse kõige südame-
likum kiri, täis soojust, tänu ja armastust, mida järg-
mine koht ilusasti näitab: „Nõnda, mu kallid ja süda-
mewennad, minu rööm ja kroon, seiske siis Issandas,
minu armsad!“ (4). Tähelepanemise wäärt on, et apostel
iseäranis nendelt terwitusi saab, „kes keisri perest on“ (422).

§ 45. Karjase kirjad.

Nii nimetatakse 3 kirja, mis Paulus oma kaastöolis-

tele Timoteusele ja Tiitusele on kirjutatud ja neid juhatawad, kuidas kogudusi, kelle karjased nad olid, juhatada, kasvatada ja eksituste eest hoida. Kõik 3 kirja on arvatavasti päält Pauluse esimest wangipõlwe kirjutatud, umbes a. 64-67.

Karjase kirjadi saamiselugu seisab lähedases ühenduses riisimusega: kas ap. Paulus suri a. 63-64, esimese wangipõlwe ajal, või umbes a. 67, kui ta sellest wangistusest pääsenud oli, homimikumaaale ja Hispaniasse reisis ja siis uuesti wangi sai wõetud? Kui meil ühe wangipõlwe juure jääme, siis ei jätku aega karjase kirj. Pauluse elu loosse ära makutada; oletame aga 2 wangipõlwe siis küll. On ka teisi mõjuvaid põhjusi olemas, mis 2 wangipõlwe olemist väga tõenäoliseks teewad. Usuteaduses on see üks hääritawamatest riisimustest.

Kõige wanem neist kirjadest on kiri Tiitusele, mis Paulus wiimse neisi ajal päält esimest wangipõlwe Maxidoniast on kirjutatud; siis tuleb I. Tim. ja wiimaks II Tim., selle wiimase kirja on Paulus Roomast teisest wangipõlwest kirjutatud.

1. Kiri Tiitusele.

(3 päätükki).

Tiitus oli Greklane ja sai arvatavasti Pauluse läbi Antionias ristiuskku pöördud. Ta on oma õpetaja truud kuastööline olnud ja pärast iseäranis Kreta saarel tööd teinud.

Nimetatud kirjas annab Paulus juhutusi, mis-suguseid koguduse wanemaid tuleb Kretas ametisse

seada, kus apostel ise enne seda tegew on olnud. Nad olgu ilma lautmata, ei mitte iseennast täis, ei ükilise meeliga, mõistlikud, õiged, piivad, kasinad jne. Paulus hoiatab Tiitust tühjade juttude eest, mida kangeraal- sed Tiudid häbematal wiisil, oma kasu pärast, laiali laotawad. Ta manitseb kõiksugu seisusi, kuidas ni- melt wanad ja noored, naesed ja mehed puhasst kõlblist ja usulist elu peawad elama.

2. I. kiri Timoteusele.

(6 peatükki).

Timoteus, Lüstria linnast Pisidiamaal pärit, oli ühe Greeklase poeg. Isa kaotas tema wara, ja tema ema Eunike ja wanaema Lois, mõlemad jumalakartli- kad Juudi soost naesed, kaswatasid teda usule ja Jumala sõna tundmisele. II missioni- teekonnal sai Paulus temaga tuttawaks ja sest ajast saadik oli Timoteus Pauluse kõige truim ja anderikkam kaas- tööline Waire-Asias ja Greekamaal.

I Tim. r. sisu: Timoteus walwaku kui Pauluse ase- täitja õpetuse puhtuse üle, et „jõledad ja tühised mui- nasjutud, lõpmata suguwõsade nimerirjad, käsuseadu- se õpetused, waleõpetused, mis abi elu ja teatawate roo- gade maitsmise wastu käiwad,“ mitte segadust ei sün-

nitaks. Jumalateenistus olgu korraline ja puhtasüdameline. Koguduse üliwaatajad (piiskopid), teenrid ja nende naased olgu ausad ja tublid. Wanade, noorte, leskede ja koguduse wanematega tulib targu ja õiglaselt ümber käia.

II kiri Timoteusele.

(4 peatükki).

Timoteus kannatagu wahwasti kõis raskesti Issanda tunnistuse pärast. Paulus hoiatab ra selles kirjas „kõlwatumate tühjade kõnede eest (näit. surmude ülestõusmine olewat juba olnud), mis jõledad ja lapsikud on“; apostel tähendab wiimse aja eksitajate pääle, kes käis kõlwatust, kurjust ja salalikkru meelt on. Timoteus wõidelgu hääd ja õiget wõitlust krooni kättesaamiseks.

Apostel kutsus Timoteust ruttu oma juure Rooma linna kus ainult Euwras tema juures on. Ta olewat „lõukoera suust pääsinud“ kui ta esimest korda enese eest kohtu ees kostis (4 16-17). Nüüd loodab tema, et Issand teda päästab kõigist kurjuse tegudest ja aitab teda oma tuwariki (4 18). Troase linnast palub Paulus oma kuube ja raamatuid tuua ja kellegist Trofimusest ütleb ta, et ta tema sületusesse haigelt jättis. Nii käis siis ap. Paulus pääle esimest Rooma wangipõlwe neis linnades.

§ 46.

B) Katolilised kirjad.

Katolilisteks nimetatakse II. Testamendi kirju, mis

mitte nime pidi üksikutele kogudustele, vaid tervele ristikogudusele olid kirjutatud. (Greeka k. katholikos ehk katholos = üldine): Neid kirju on 7: 1 Jakobuse, 2 Peetruse, 3 Johannese ja 1 Juuda kiri.

Lutherus paigutas oma ümberpanekus Pauluse ja Katoli-
lised kirjad ja kirja Ebr. rahvale järgmiselt ära: Pauluse 13
kirja, I Peetr., II Peetr., I Joh., II Joh., III Joh., Ebr., Jak., Juud.
See järjekord on ka Eesti Uues Testamendis. Vanas kristli-
kus kirikus oli selles asjas palju wanakumist ja mitmesugust.
Uusmates ümberpanekutes Greeka keelset on niisugune järjekord:
Ap. td., Jak., 2 Peetr., 3 Joh., Juud., Pauluse kirjad, Ebr., Joh. ilm. r.

1. Jakobuse kiri.

(5 päätükki).

Kirja kirjutaja on Jakobus, keda „nooremaks“ nimetatakse; ta oli Issanda wend. (Johannese wend, Jeesuse jünger Jakobus, on „wanem“ Jakobus). Jeesusel oli 4 wenda: Jakobus, Jooses, Sümon, Juudas ja mõned õed (Mt. 1355). See noorem Jakobus oli Jerusalema koguduse wanem, ühes Peetruse ja Johannesega selle koguduse „sammast“ (Gal. 29). (Sellepärast seisid nende kirjad tihti kohe Ap. td. järel: Jak., I ja II Peetr., I, II ja III Joh.; Katoliku kirikus anti siäl juures Peetruse kirjadele esimene koht.) Jakobus sai liigmime „õige“. A. 63 suri tema märtri surma, kui müratsesjad Juudid tema templi harjalt alla kukutasid. Oma kirja on ta umbes a. 60 kirjutanud.

Jakobuse kirja päämõte on: usk ilma tegudeta on surmud. Tegew usk näidaku ennast kannatamises tagakuusamistes, wastupanemises patu himudele, rikaste uhkuse mahajätmises, keele taltsumises, töö rääkimises, tasanduses, rüü ja kadetuse jätmises, alanduses ja loenna armastuses.

Ap. Jakobus ei waidle süin mitte ap. Pauluse wastu, kes õpetab: inimene saab õigeks usu läbi, ilma käsu tegudeta, waid nende ristiriimete wastu, kes usust mitte õieti, üsna pöölisraudselt aru said, et usk näit ainult suusõnaline tunnistus ehk mõtteline tööeksperiment on ja mitte inimese loomu uuendamise eluühenduses Jumalaga. „Mis kasu sest on, mu wennad, kui keegi ütleb usku enesel olewat, aga tegusid temal ei ole?“ (314). „Sa usud, et üksainus Jumal on? Sa teed hästi. Kurjad walmud usuwad ka ja wärisewad“ (219).

Jakobuse kiri tuletab meile oma lihtsuse, oma kõlblike waimustuse ja kõrge tungiga täiuse poole Jeesuse märgutlust mäelde. Ka kujunad näitused on seda laadi: kahuwäkel olija on murelane sarnane (16); sõna-kuijad ja mitte tegijad on nagu inimene peegli ees, kes oma kuju pärast unustab (123-25); keel on tuli, mis kõik meie elukorra põlema võib süütada nagu säde

metsa (36). Nõndasamuti tuleb kotte ette, mis mäejuutu-
se sõnu ja ütelsi meelde tuletavad: „Kes ühest käsust
üle astub, on kõikidest süüdi“ (20¹⁰ ja Mt. 5¹⁹). „Rikaste
rikkus on ära muidanenud ja nende riided on koide söö-
dud“ (5² ja Mt. 6¹⁹). „Trinimesti kõne olgu jah! ehk ei!
ilma wandeta“ (5¹² ja Mt. 5³⁴⁻³⁷).

Jakobuse kiri võib omu tegelikku, elustawa sisuga
suurt mõju nii hästi nüüdse aja paganate pääle aval-
dada, nagu seda missiooni töös on ära nähtud, kui nä
praeguse aja kultura inimise pääle. Nii on näit. keele
pattude kirjeldamine 3. peatükis oma lihtsuse, elutruu-
duse ja tõsiduse poolest väga mõjuw.

2. Kaks Peetruse kirja.

(5 ja 3 peatükki).

Nende kirjade autor on ap. Petrus. I kirja on ta umbes
a. 60-61 Rooma linnast kirjutanud, kus tema Pauluse
kõrwal säälse ristikoguduse kaasasutaja oli. Siinma
tema ka suri keisri Neero ajal umbes a. 64 märtri-
surma. Rooma linna nimetab tema hukkaläinud elu
pärast Paabeliks (5¹³). I Peetr. kiri on oma sisu poos-
lest Jak. 7. sarnane: temas on ka palju manitsusi, mis
tegeliku ristiniimuse elu kohta käiwad ja mis sää-
juurus iseäranis kannatamisele ja lootusele üles nut-
suwad.

II Peetruse kiri on hiljem kirjutatud. Ta räägib pääasjalikult Issanda tulemisest ja waleõpetajatest, kes Issandat ja tema tulemist salgawad, kõlwatumad elu elawad ja pettuse läbi kassu püüawad. Nagu Noa ja Loti ajal Jumala karistus tuli, nii tema tuleb kõigi jumalakarimatate üle, kes mõistmata wiisil toorest patiele elawad.

Juuda kiri.

(1 päätükk).

Tema kirjutaja on Jeesuse wend Juudas. Sisu pooldest on ta II Petr. k. sarnane, muudkui lühem.

3. Kõlm Johannese kirja.

(5, 1 ja 1 päätükki).

Nende kirjade autor on ap. Johannes. Kirjutatud on nad umbes a. 100 ümber.

I Joh. k. sisu: 1) Jumal on walgus ja armastus. Ka meil peame puhta elu walguses ja armastuses Jumala ja wenna vastu elama. 2) Jeesus Kristus on Jumala Poeg, uue elu andja.

II Joh. k. räägib ikke tundmata kogudest, kes sellele waleõpetusele kindlasti on vastu pannud, nagu ei oleks Kristus mitte lihas ilmunud.

III Joh. k. on kellegi wanema Gajusele kirjutatud keda

ap. Johannes lahke wendade wastuwõtmise eest kiidab, ja laidak kedagi Diotrefest, kes seda mitte ei ole teinud.

§ 47.

Kiri Ebreä rahwale.

(13 püatukki).

Raamatu kirjutaja on tundmata. Wanas kirikus arwati Pauluse tema oliwat, kuigi mitte kindlasti; pääle teda on ka Barnabat, Timoteust, Siilast, Apollot ja teisi raamatu autoriks arwatud. Kiri Ebreä rahwale on umbes a. 75-85 kirjutatud. Kes ja kus, see Ebreä rahwas oli, selle üle ei ole selgust. Ta oli wist Rooma linnas. (?)

Raamat on pääasjalikult õpetliku sisuga: Mis tähtsus on Jeesusel Kristusel Wana Testamendi kõrwal? Manitsusi on temas ka ja nimelt selles mõttes, et ei pea Kristuse kõrgest tähtsusest ja õpetusest mitte lahkuma ja wana Juudi usu poole tagasi kalduma; kogudus kannatagu lõpuni, tagariiusamise raskesti kandes.

Ebreä raamatust tulewad järgmised päämõtted ette: 1) Kristus on ülem kui inglid ja Mooses; 2) Kristus on ülem kui ülempreester Aaron, ta on ülempreester uskisedu wiisi järel, s. o. preester ja ka kuningas. (Uskisedu elas Abrahami ajal ja oli Salami kuningas ja kõrgkõrgema preester, 1. M. r. 14 18-20). Sääll juures oli Kristus ilma patuta; tema tein ei olnud kättega teinud, maa pääl, nagu Isrueli tein kõrbes, waid Jumala juures taewas, mitte elajate, waid oma enese wõrega on Kristus inimisi Jumalaga lepitanud; mitte iga aasta uuesti ei lepita tema, nagu

U. Testamendi ülempreester, waid üks nõrd igaweseks ajaks ja ta ise on igawene, mitte nagu surelikud preestrid, ja on igal ajal meie eestkostja Jumala ees. U. Testamendi preestrid on ilma Jumala wandita oma ameti saanud, Kristus aga Jumal wande põhjal: „Issand on wandunud ja tema ei kahitse seda mitte: Siina oled preester igawesti Mekisedeeki wiisi järel.“ (L. 1104).

Nii on siis kõik lepingu ja jumalateenistuse nõrd Wanas Testamendis ainult puuduline eesküju U. Testamendi wähe-
mehe ja tema preestriameti kohta.

Sellepärast jäägu nõgudus kindlasti uue lepingu usu ja lootuse sisse. Juba U. Testamendis on usukindlaid Jumala lapsi olnud (Abel, Enoh, Noa, Abraham, Iisak, Jakob, Joosep ja teised); seda enam peame meie uue seaduse isule truuks jääma, Jeesuse pääle waadates, kes „meie usu alustaja ja täielisene tegija on“ (122).

§ 48.

Johannese Ilmutuse raamat.

(22 päätükki).

Ainsam profeti raamat U. Testamendis on Johannese Ilmutuse raamat ehk apokalüpsis (Greeka κ. = ära-
katmine, ilmutamine). Raamatus eneses on ap. Johannes tema kirjutajana nimetatud, kes Patmose saarele wangi oli saadetud. Säääl nägi tema nägemises Issandat, kes temale oma tulemist kuulutab ja teda käsib seitsmele nõgudusele oma arwamist ja manitsust awaldada:

Ewesuse nõgudusele (Esimene armastuse oled sa maha jätnud!), Smürna kog. (Ole ustaw surmani, siis tahan ma sulle elu krooni anda!), Pergamuse kog. (Paranda

meelt!), Fiatica kog. (Pidage kinni, misteil on, nuni ma
tulen!), Sardesi kog. (Kui sa ei wälwa, siis tulen ma su
peäle kui waras!), Filadelfia kog. (Waata, ma tulen
nõbedasti: pea kinni, mis sul on, et ükski sinu krooni
ei wõta!) ja Saodinea kog. (Sa ei ole külm ega keew, waid
leige. Oh oleksid sa külm ehk keew!).

Nendele kirjadele järgnevad kõiksugu prohwetlikud
pildid: raamat, mis seitsme pitsiriga on kinni pandud,
iga pitseri murdmisel tuleb suur, häwitaw õnnetus
maakeri peäle. Nõndasamuti ka 7 pasuna puhumisel
ja 7 wihakaust wäljawalarmisel. Merest tõuseb seitsme
pääga metsaline ja maa seest kahe sarwega metsaline, need
on Kristusewastased wäed Antikristuse, s. o. Wastaskris-
tuse juhatuse all. Jall, s. o. Kristus, wõidab nad ära.
Babilon (= Rooma) langeb. Saadan saab 1000 aastaks seotud.
Tuhande aastane rahuriik hakkab sellega peäle.
Enne seda on usklikkude ülestõusmine. 1000 aasta jä-
rel saab saadan weel kord wabaks ja kogub oma wä-
ed kokku, kelle nimi Gog ja Magog on. Aga niid
saab ta lõpu likult ära wõidetud ja igaweseks ajaks
tulemerde kiidetud. Järgneb üleüldine surruite üles-
tõusmine ja wiimane kohus. Uus taewas ja uus maa
saawad loodud, uus Jerusaleim asutatud, kus uskli-

kuud igaweses õndsuses on. Raamat lõpeb kutsega, et Jeesus pea tuleks.

Joh. Ilm. r. näib paljudes osades kristlaste taga-
niisamise kohta Nero ajal ja kuulutab tagakisa-
tudede päästmist, häda ja wäewa möödaminemist
ja tootab igawese elu krooni. Ühes selliga waatleb
prohwet maailma otsa ja inimesesoo lõpulikku
otsa suurejoonelistes ja wägewates kujudes ja pilti-
des. Selle raamatu seletus lähub kind selgeks tema
täideminemisel, aga tema päämõtted on igale risti-
inimesele ka nüüd juba ajal selged.

Antikristuse arvuna on nimetatud 666 (1318). See arw tuleb
wälja, kui Ebrea keeli kirjutatud nimetus „Neron kaisar“ üksi
kõige umbhäälikute arwulist wäärtust kokku arwata. Ebrea
keeles, nagu Greeka ja ka teistes wanades keeltes, tarwitati
nimelt kirjutähte arwude äratähendamiseks: $n = 50, r = 200,$
 o (umbhäälikute tähe kujul) $= 6, n = 50, k = 100, s = 60, r = 200;$
nende summa teeb 666 wälja. Ühes käsikirjas on 666 ase-
mel 616; see arw tuleb siis wälja, kui „Neron“i asemel „Nero“
kirjutada ($n = 50$, nii et 50 maha tuleb arwata: $666 - 50 =$
 616).

Mõned tähendawad seda arwu pääwiti Vitalianus
Latiinos'e ja selliga ühes üldse pääwsti wõimu kohta,
näit. Quinss. Vitalianus (657-672) teitis a. 661-664 (paar
aastat ainult a. 666 puudis) Longobardid ja Anglosakseid kirik-
likult Rooma alla ja kuulutas Ladina keele ainsamaks
walitsewaks kirikukeeleks wälja. Nime „Latiinos'e“ arwude
wäärtus Greeka tähtede järel on kokku ka 666: $\kappa' = 30, \alpha' = 1,$
 $\tau = 300, \epsilon' = 5, i = 10, \nu' = 50, o' = 70, s' = 200.$

Arvu 666 on mõned ka paavsti ainimust, Vicarius Filii Dei⁹ (= Jumala poja asemik) tulistanud, kui need tähed kokku arvata, millel Sadima keeles arvuline tähendus ehk kuju on: Vicarius Filii Dei. V = 5, i = 1, c = 100, i = 1, u = v = 5, i = 1, l = 50 i = 1, i = 1, D = 500, i = 1, kokku 666.

Ka Napoleoni I kohta on uurijad Antikristuse isikut tähendanud. „Napoleon“ - selle nime olewat ta enesele wälja mõelnud - tähendab Greeka keeli = vai + ἄπολλων (nai + apollion) = tõesti, hukkaja (Joh. IIm. 911) ehk = kuristikku löwi naps + lein).

Üks osa uurijatest näeb Joh. IIm. raamatus enamwähem täpikäälseid ajalisi ettekuulutusi suuremate poliitiliste ja kirikuloo sündimuste kohta. Inglise Guinness on sarnaste selituste üleswõtja⁹ (näit. Kristuse wiimane ilmumine tulewat a. 1932 ehk 1933.)

Iseäraliselt Joh. IIm. raamatu selituseks oleks H. Mopozob'i „Omkröberie to pöörö u Dypre“ 1907.^{xx} Morosow tahab tõendada, et IIm. raamatus ettetulewad kirjud, iseäranis elajad, wanast ajast tuntud tähepil-ta (skorpion, kaab, kütti, trooni, lõukoe, jääraj, m) tähendawad. Tähtede seisukoht selle raamatu järel olewat niisugune, et ta 30. sept. 395 a. kohta käib ja et 1260 päewa juurearwamisega (113) 13. märts 399 a. wälja tuleb,

^x Ka Eesti keeles olewas. Saksa ja Weni keeles on wennad v. Beuningenid Guinness'i selitusi arendanud ja laiasti laotanud.

^{xx} Waata J. Depman, IImutus kõues ja tormis.

nii et Kristust a. 399-700 sodati.

Tärgnegu selle iseäralise seletuse näitused: 5. päätinis kujutatud walge hobune tähendawat Jupiteri (selge päriste pärast), punane hobune - Marsi (punase helgi pärast) Must hobune Mercuriust (kahwatanud helgi tõttu).

Sellepärast tähendaks 65: „Ja sellid, kes musta hobuse seljas istus, olid waekausid käes“ = Mercurius oli tähepildi kohal „kaal.“ 14 15: „Uus ingel tuli templist wälja ja hüüdis suure häälega sellele, kes pilwe peal istus: „Flakka peale oma sirbiga ja löika, sest maa wili on walmis,“ see käiwat noore kuu aja kohta.

Morosowi lõpuotsused on teadusliselt wäga küsita-
wad, kuid huwitaaw on tema seletuse wiis (wälja arwa-
tud liiga laaw fantastiga Ilmutuse raamatu teksti
ümberkohendamine); tema seletusti läbi muutub Ilm.r.
taewa kehade ja pilwete liikumise peeglik. Selge on, et
wanal ajal inimesed palju rohkem taewast wälja lu-
gesid kui uuem aeg ja et nad taewa wõlwi Ilmala
kirja nägid. See waatlemise wiis on igatahes ka proh-
wetite juures enam-wähem kaasmõjuw olnud. Sellis
mõttes oleks Morosowi raamat tähelepanemise wääriline.

§ 49. Kokkuwõte.

Ettekiil Pübel paks raamat on, wõib süiski ka osalise

tutavustamise läbi selgele arusaamisele jõuda tema sisu ja selle väärtuse üle. Sühidalt kokku võttis leiame meie Piiblis järgmisi elementa ehk osasid:

1. Harilikka ajaloolisi, maadeteaduslisi, rahvusloolisi, mõnikord ka loodusekirjeldavaid nimetusi ja kirjeldusi, iseäranis Vanas Testamendis, mis välimisi aja-, ruumi-, ühiselu- ja looduse-olusid nimetavad. Näit.: Rahwaste suguarude tabelid ja asukoha piirid 1. Moos. 2. 5 ja 10, Jos. 12-17 j. m., Maakuulajad töid Kanaanimaalt granatõunu, wiigimarju ja wünamarja - kobara, mis kahel mehel põikpuus kanda oli" (4. M. r. 1329). Looduse nähtused kõrberändamisel; Moosese ühiskondlised seadused; Israeli rahwa elukord ja arenemine Kanaanimaal; sõjad teiste rahwastega.

2. Piibel räägib meile iseäralistest ajaloolistest sündmustest üksikute inimeste ja rahwaste elus, ka erakordsetest, imelikkudest looduse nähtustest, milleis Jumala „käsi ehk sõrm“ ennast sündmuste otsukohese juhatajana avaldab ning oma rahwa ja seeläbi terve inimise soo päästmise kawa (Heilsgeschichte) arundab. Näit.: Israeli ajalooline eraldamine teiste rahwaste hulgast ja selle iseäralduse selgitus W. ja U. Testamendis; nuhtlused Egiptusemaa üle jne.; Jumala meeste elulood; Jeesuse Kristuse

elu ja teod ning nende seluus apostlite kirjades.

3. Piiblis leiame meil luulelisi osasid, mis usu-
elu sügavust ja suurust piltlikult, kujurikkalt ja elu-
värskest kirjeldavad: laulud, mõistujutud, tähenda-
misesõnad.

4. Piiblis kuulutavad meile Jumala mehed kõrgeid
mõtteid Jumala olemise ja inimese elu väärtus ning
sihi üle. Näit.: Jesaja, Jeremia, iluuldse prohvetite kõr-
ged usumõtted, pühade laulikute sügavad usutund-
mused, Kristuse sõnad ja kõned, Pauluse kiituse
laul armastusele 1 Kor. 13, kahe seaduse võitlemisest
inimises Rm. 7:14-25 j. m.

5. Piiblis kirjeldavad pühad mehed oma ehk teiste
pühade nägemisi (visioonid). Jumala väim seletab
nad neile endile tihti enne ära. Näit.: Prohvet Danieli
nägemised riikide üle ja nende seletus; Sauluse näge-
mine Damaskuse ligidal ja Ananiase seletus Ap. td. 9;
Petruuse nägemine ja selle seletus Ap. td. 10. Mõned näge-
mised on aga ka ilma seletusteta jäänud, näit.: Johan-
nise Ilmutuse raamat.

Üldimiste elu olude ja tingimiste, ka ajalooliste sünd-
muste ülestähendamise sündis harilikul, loomulikul
viisil: suusõnalisele alalhoidmisele, traditsioonile, järg-

nes kirjalik ülestähendamine. (See näit. Ss. 1r. 4.) Muudu-
gi on see traditsioon ustavate ja usklikeude inimuste
ringkondades alal hoitud. Suulelised kujud ja pil-
did tungisid pühade autorite ettekujutusesse ja kirjel-
damisesse wälimisest elust ja loodusest. Need kõik on
inimlikud elemendid Piiblis (waata punkt 1, osalt 2. ja
osalt 3.), ehk meie sääl juures mitte ei tohi ära unusta-
da, et usumeeste waimuanded, nagu meelispidamine,
tähelepanemine, mõtlemine ja ettekujutamine iseäralisel
wiisil (inspiratsiooni kaasmõjul) kõrgemas mõttes walgus-
tatud ja teritatud said, nii et ka loomulikud ja lihtsad
asjad ja sündmused nende juures ikka sel ehk teisel
wiisil Jumalaga ühenduses seisawad. Ükski teine
rahwas maa pääl ei ole suutnud inimesesoolet raamatut
anda, milles ajalugu, looduse ja elu olud, inimlik luule-
waim Jumala keel rääkist, nagu seda Piibel, see rah-
waste raamat, teeb.

Kõik teised ülewal nimetatud Piibli elemendid on
jumalikud, s. o. Jumala waimust inspiratsiooni teel
inimuste waimu tulnud (sündmuste ja nähtuste selitu-
sed 2. punktis, waimuliku luule sisu 3. p. ja kõik 4. ja 5.
punkt). Et neil elementidel Piiblis walitsew tähtsus on,
siis nimetatakse Piiblit Jumala Sõnaks ehk Pühaks

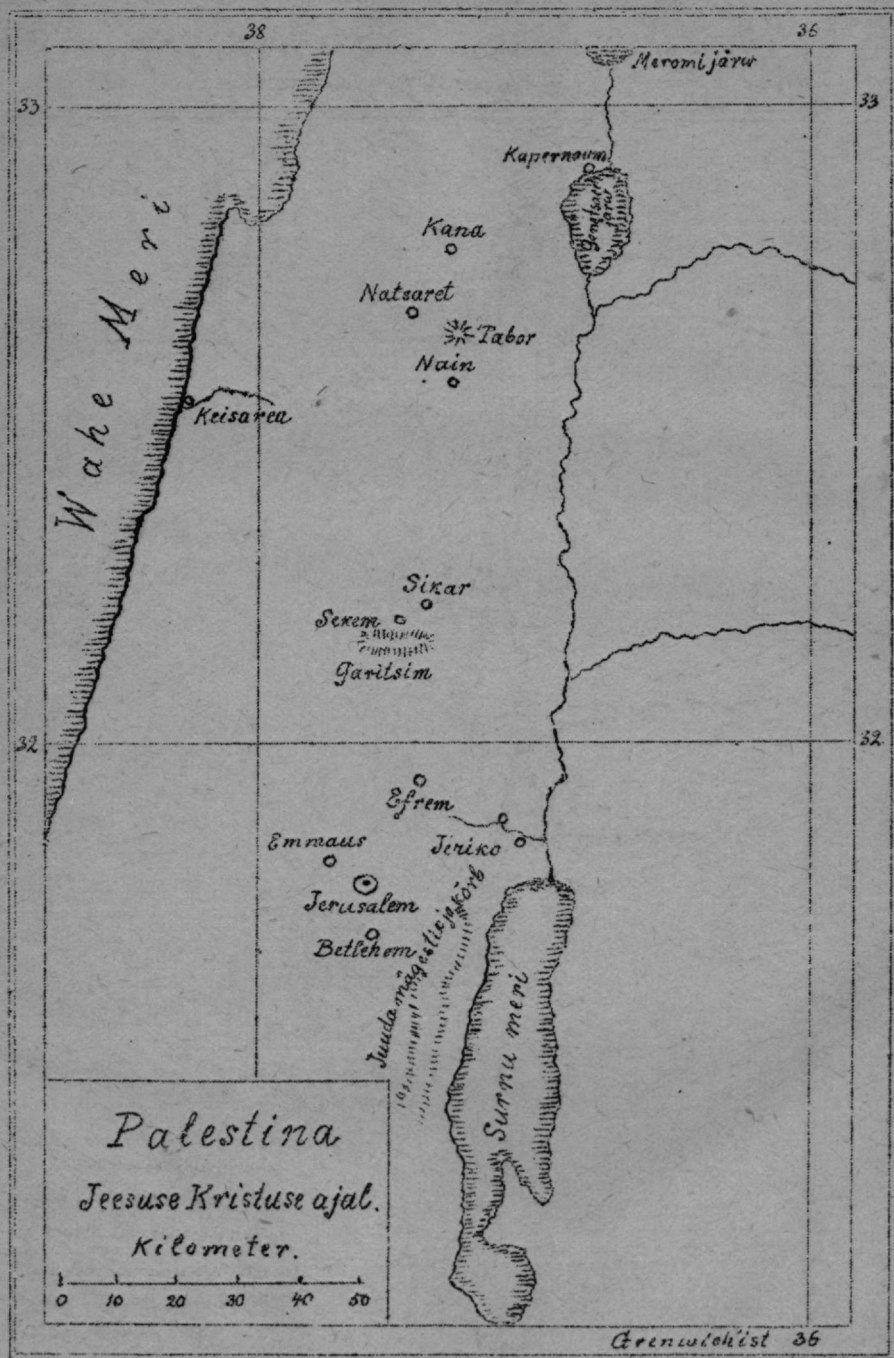
Kirjans, nii et teiste sõnadega Jumala Sõnas Jumal inimestega kõneleb ehk, et Pühas Kirjas pühad mehed Jumalast ja tema mõtetest räägivad.

Lõpuks astugu küsimus meile ette: Kuidas hindab igavene meist Püblit? Igatühes mitmet viisi. Tärgmine näitus aidaku seda kujukalt seletada. Missuguste silmadega hindavad inimesed näit. hääd, õuna- ehk muud viljapuud viljakandmise ajal? Kärner vaatab oma silmaga: Kas ületügsed oksad õigel ajal ja õigel kohal ära on lõigatud? Kas puu väljanägemine terve on? Kas känd samblust jätke? j. m. Aia omanik vaatab kasu pääle: Kas palju vilja oks- te küljes? Kas on vilja omaduste poolest häär? j. m. Taimeteadlane püüab puu lähemat tõugu ära tunda ja vaatleb tähelepanelikult tema lehtede, vilja ja muude osade iseäraldusi. Kunstnik jälle katsub okste kujunduses, lehtede suuruses ja joontes, vilja välispidises korra kauniduses puu iluväärtust leida. Muidugi on ka kõigi nende vaatlemiseviiside osaline ehk täieline ühendus võimalik.

Nii umbes seisame meie ka Pübli ees. Ühikule on ta ajaloo raamatuks, mida nad aravustavad ja kärneri kombel tema osasid uuivad ja lahutavad. Teistele on

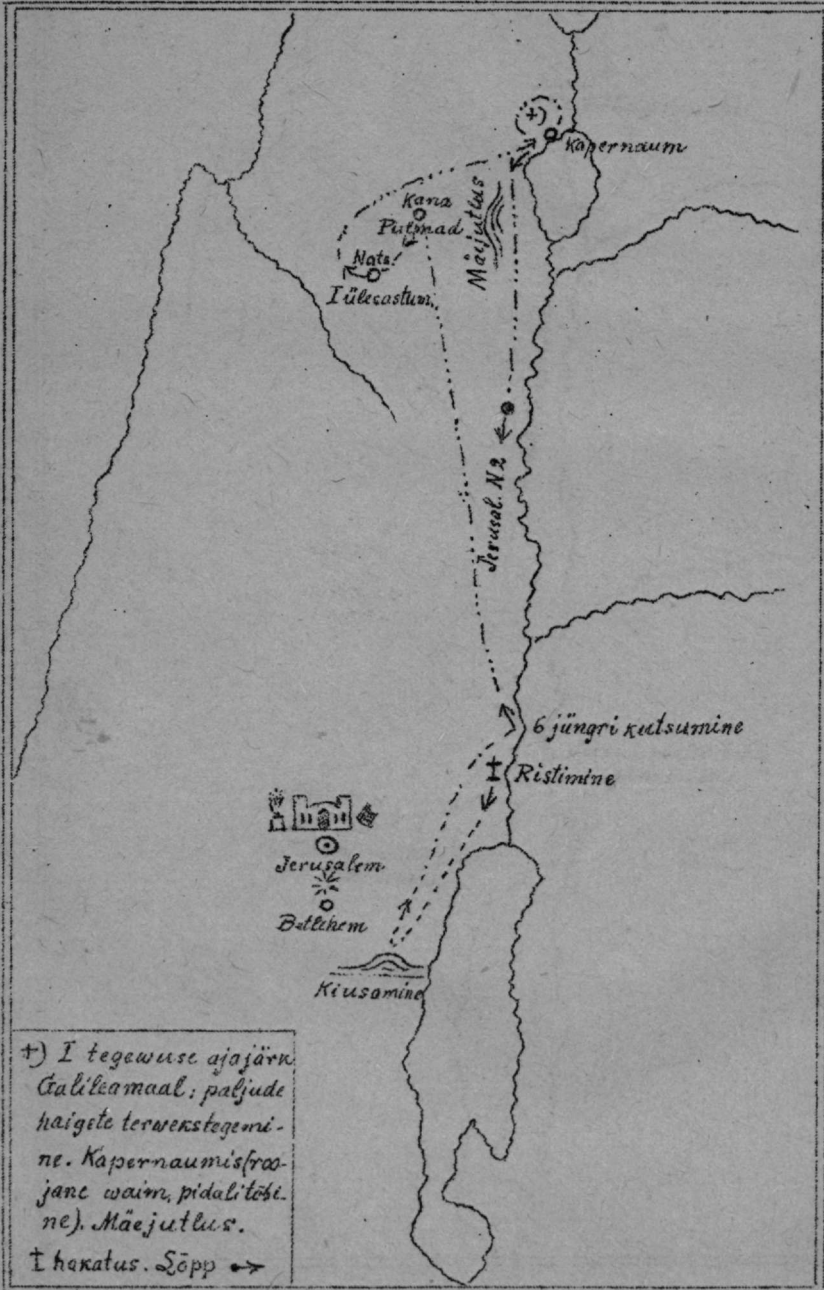
Piibel waimu ja usuelu kapituline, millest nad elawad; nad on usklikud. Piibli omanikud. Kolmandad wõrdlewad Piiblit teiste uskude raamatutega ja otsiwad tema tõewäartust. Neljandad rõõmustawad Piibli kõrgete mõtete puhtisest ja inimese hinge-lüügitustest temas; iseäranis esineb neile Jeesus kui kaunirikulisem inimene.

Kuidas hindad Sina Piiblit? Hinda nii nagu kõik neli, siis hindab kõik Sinu isik: Sinu mõtlemine ja teadmine, Sinu seesmine rindastamise irkamine ja igatsus igawese wäärtuste järel s.o. Sinu usk - Sinu waimu tõe otsimise tung ja Su rõõpline ilutunne. Kuid sellens hindamiseks pead sa ette valmistatud saama, nagu kärner, aia omanik, taimeteadlane ja kunstnik etteoodud näituses. Kool valmistab Sind ette sellens, kellenis Sa elus edasi walmid. Otsi Jumala sõrme omas elus, Piibel aitab teda leida. Ela usus ja usu elus ja surmas, ja Piibel saab Sulle eluraamatuks, saab Sulle eluwärawaks Jumala juure, saab Sulle igawese elu wõidu sümboliks ja wõidu toojaks.

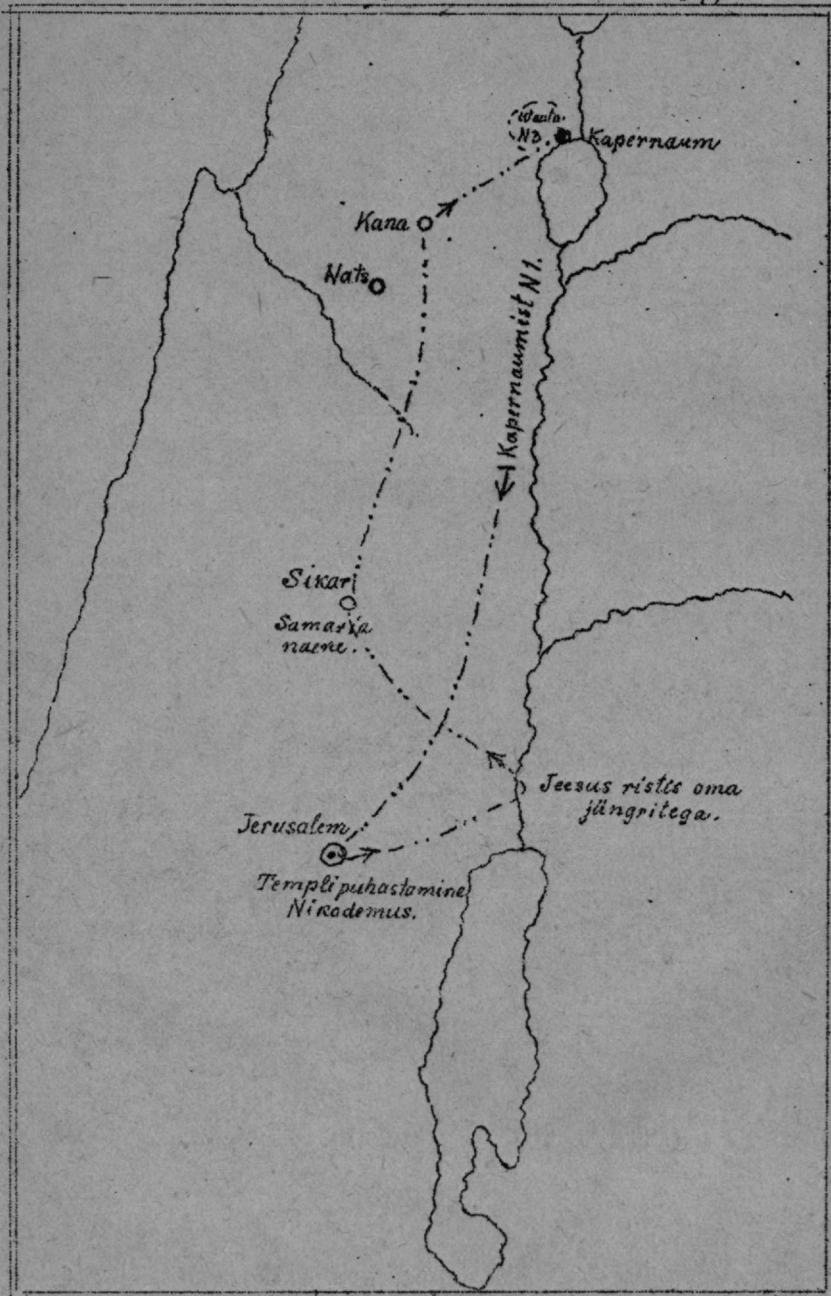
- 2 -
Jeesuse elulugu. (1)

Jordan - kõrb - Jordan - Kana - Natsaret - Galileamaa -
 - Kapernaum. (Jerusalemi).

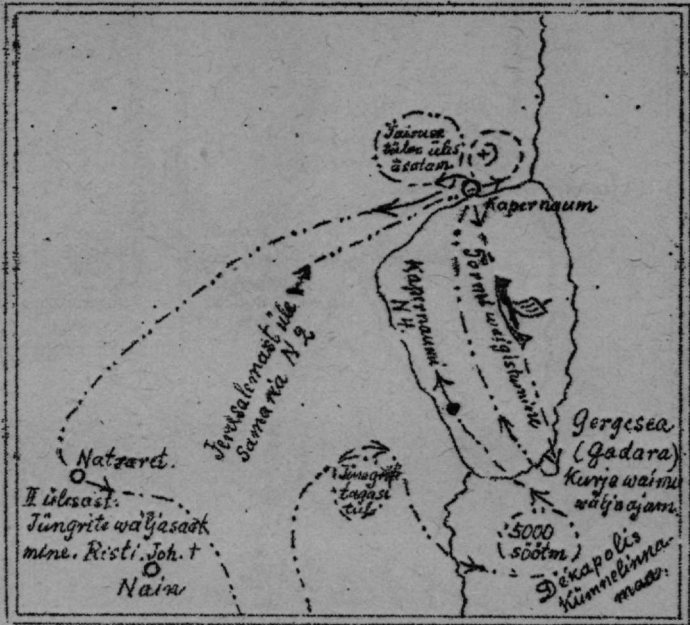
-3-
Jeesuse elulugu. (2).

(Kapernaumist) - Jerisalem - Jordan - Samaria -
Haratus → - Kapernaum. Lopp •

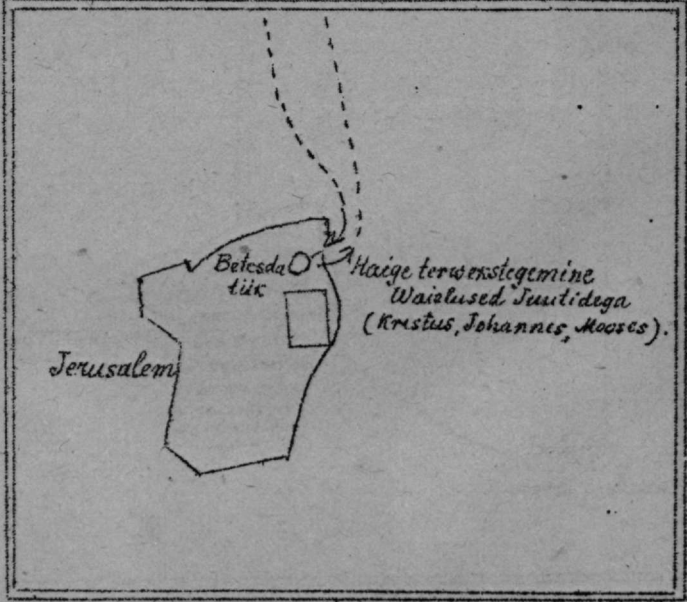

Jeesuse elulugu. (3).

Kapernaum - Gergesee - Kapernaum - Naitsaret -
- Jerusaleem - Galilea - Dekapolis - Kapernaum.

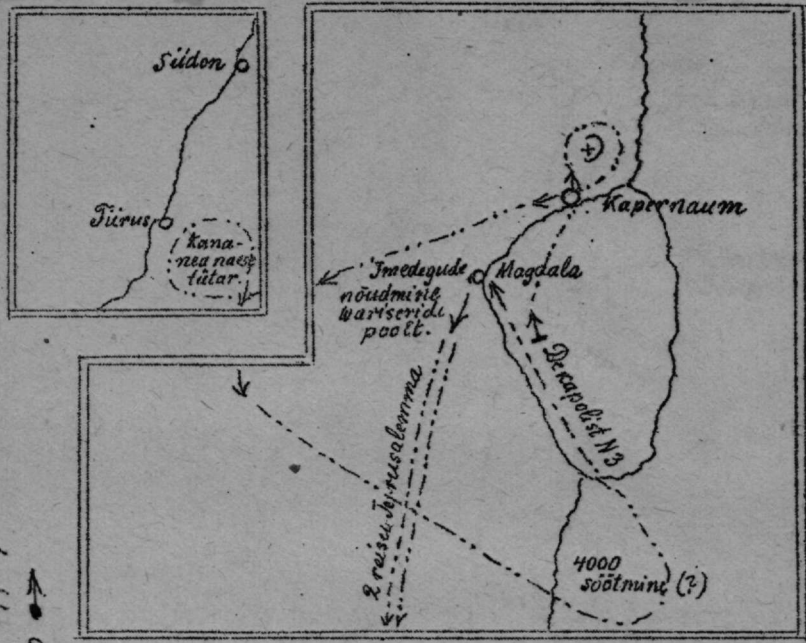
⊕ Kuningamehe poja tervenestegemine. [Habri linna noormehe üle sardalamine.] 4 tuntud jüngerit (II) kutsumine jätawa le kaastööle (Petrus, Andreas, Johannes, Jakobus) Jüsed jüngerit (Seeri). Halwatud tervenestegemine. Kanna põrkamisest kirjatuudjatega (pattude andeksandmine, paastumine, hingamisse pääw.)

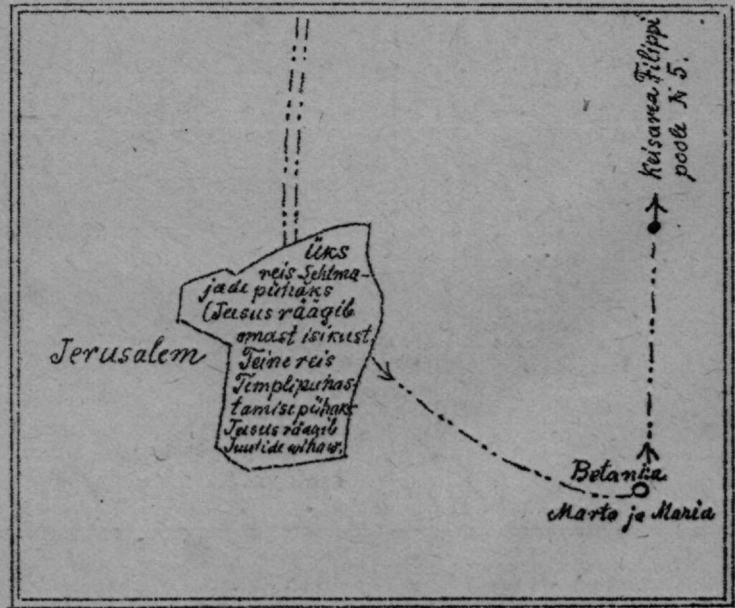
Jeisuse elulugu (4).

Kapernaum - Foinikia - Dekapolis - Galileamaa - Jerusaleem
 (Jerusaleem) - Betania - Keisarea Filippi poole.

Hakatus ↑ Lõpp →

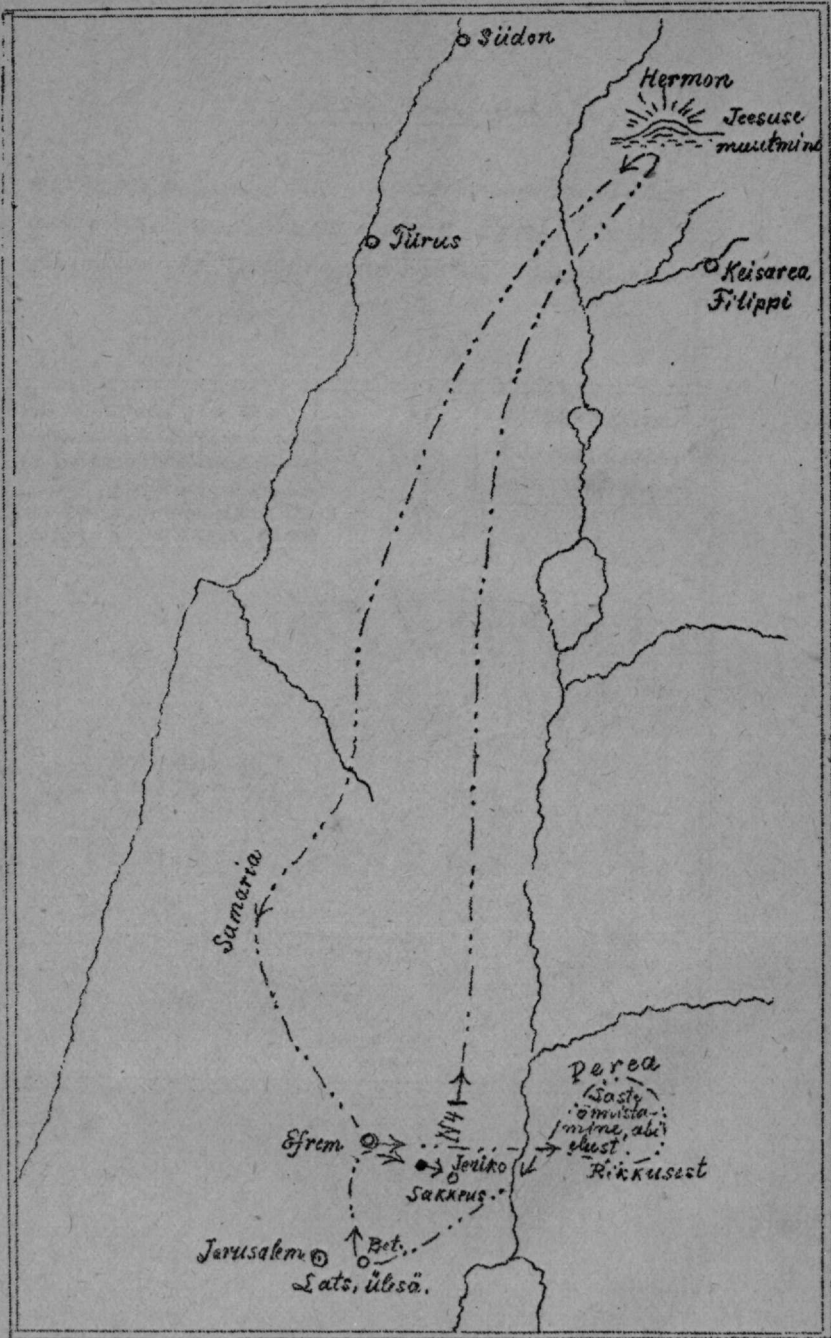
(4) Suur imetegude ootamine. Taawa manna. Tulewase kap. Jeisuse surma tähtsus, waielused Jerusaleemast tulnud wariiseride ja kirjatundjatega (wõlispidised kombed, näit. käte pesemine).

Jeesuse elulugu (5)

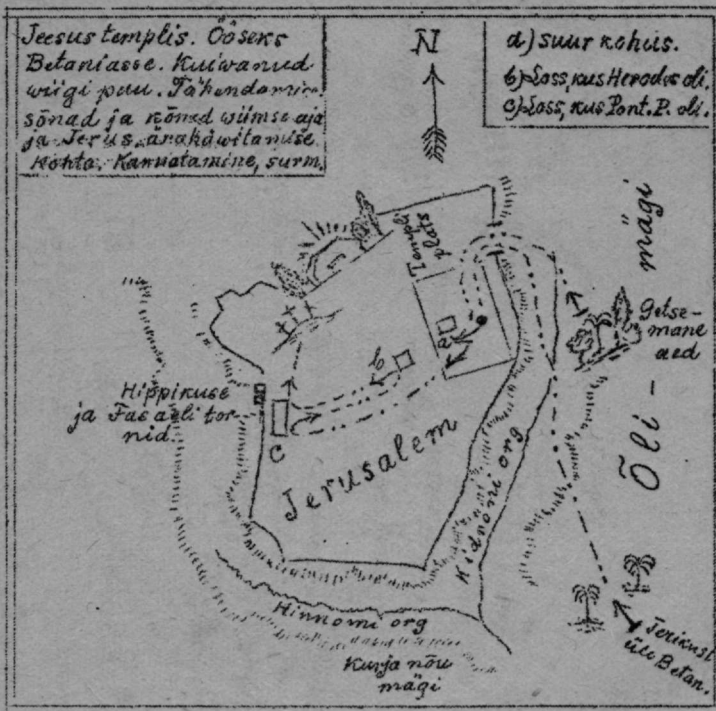
Hermoon (Kaisarea Filippi) - Samaria - Perea - Betania - Efreem - Jeriko.

Haratus ↑ Lõpp →

Jeesuse elulugu. (6)

Jerico - Betania - Jerusaleem : templiplats,
Getsemane aed, Suur kohus, Pont. Põl. ja
Heroduse ees, Golgata, Arimatia Joosepi aed.

(Apostlite teod, ap. Pauluse ja Johannese kirjad).

Ar 917

Raudkepp

Pübe,
Israella
Jeesus
Peters.